

Регионална обука за наставници од основните училишта на
Западен Балкан за справување со дискриминацијата во
училницата (Работен документ)

BEST PRACTICES
for
ROMA INTEGRATION
in the Western Balkans

Автор: Рут Фридман

Funded by the EU

Регионална обука за наставници од
основните училишта на Западен Балкан
за справување со дискриминацијата во
училницата (Работен документ)

Импресум

Објавено во септември 2013 година

Автор:

Рут Фридман

Дизајн:

comma | communications design

Оваа публикација е подготвена од страна на авторот, со помош од проектот Најдобри практики за интеграција на Ромите (БПРИ). Оваа публикација е подготвена со финансиска поддршка од Европската унија, во рамки на проектот БПРИ, кој е имплементиран од Канцеларијата на ОБСЕ за демократски институции и човекови права (ОДИХР). Ставовите кои се искажани тука на ниеден начин нема да се смета дека го одразуваат официјалниот став на Европската унија, ниту пак дека неопходно ги одразуваат политиката и ставовите на Канцеларијата на ОБСЕ за демократски институции и човекови права (ОДИХР).

Регионална обука за
наставници од основните
училишта на Западен
Балкан за справување со
дискриминацијата
во училницата
(Работен документ)

Подготвено од Рут Фридман
за
проектот „Најдобри практики за
интегрирање на Ромите“
спроведуван од
ОБСЕ-ОДИХР
финансиран од ЕУ/земји учеснички на ОБСЕ

Рут Фридман

Рут има работено на прашањата за недискриминација и интеркултурен дијалог од 2007. Таа претходно работела во CEJI како координатор и менаџер на програмата за обуки за верски различности и анти-дискриминација. Исто така, таа има големо искуство работејќи заедно со наставници на програми на локално ниво кои се спроведувале ширум регионот, и тоа на прашања кои се однесуваат на правата на детето, еколошки прашања и прашања на оддржливост. Таа моментално работи како консултант и обучувач.

Благодарност

Би сакала да искажам благодарност на следните соработници за нивната инспирација, охрабрување и пишување на овој прирачник за обука: Kristin Neff, Christopher Germer, Billie Wray, Jarmila Bujak Stanko, Judith Kiers и на сите учесници на средбата на фокус групата во Будимпешта.

Сите искази и идеи кои се содржани во овој прирачник се на авторот и неопходно не ги одразуваат ставовите на организацијата.

Содржина

ДЕЛ А – Вовед и структура на обуката	11
1. Вовед во обуката	11
а) Педагошки пристап	12
б) Преглед на наставниот план	14
в) Пример за агенди за програмата за обука	15
2. ВОВЕД – Игра со имиња	19
3. Запознавање со групата и едни со други	20
а) Поврзување	20
б) Забава со автограми	21
4. Сличности и разлики	24
5. Очекувања, потреби и основни правила	26
ДЕЛ Б – Концепти	29
6. Разбирање што е дискриминација	30
Не судете по пакувањето	30
7. Идентитет и различности	34
а) Колаж за идентитетот	34
б) Бура на идеи за разликите	36
8. Уникатност и заеднички човечки работи	37
а) Тајни раце	37
б) Бура на идеи за заеднички човечки работи	42
9. Создавање на средина во која сите се почитуваат помеѓу себе	44
а) Ценење на самиот себе и на останатите	44
б) Рецепт за почитување	45
ДЕЛ В – Влијанија	49
10. Доживување на дискриминацијата	49
11. Остварување на очекувањата	50

ДЕЛ Г – Алатки	53	
12. Употреба на раскажување приказни во борбата против дискриминацијата	53	
13. Справување со дискриминацијата и задевањето и малтретирањето во училиницата	55	
14. Подобрување на сликата за себе/самовербата кај сите деца		62
а) Користење уметност како алатка за борба против дискриминацијата	62	
б) Дневник за благодарност	67	
в) Во нашиот клас	68	
г) Помагање на пријателите	69	
ДЕЛ Е – Завршен Дел	73	
15. Планирање	73	
а) Активност за планирање	73	
б) Домашна задача и последователни активности		74
16. Завршни активности	75	
а) Посакување добро	75	
б) Предавање на камен	76	
в) Крај	77	
Прилог 1 - Основни информации за дискриминацијата на Ромите		79
Прилог 2 - Модул фокусиран на Ромите	89	
Модул I: Идентитет и култура	90	
Модул II: Вклученост на ромските родители и деца		96
Прилог: Совети за тоа како да се одговори во следните предизвикувачки ситуации	97	

Прирачник за обука
за справување со
дискриминацијата
во училницата
(Работен документ)

ДЕЛ А

Вовед и структура на обуката

1. Вовед во обуката

Овој прирачник за обука беше изработен во рамки на проектот „Најдобри практики за интегрирање на Ромите“, кој е финансиран од Европската унија и е спроведуван од ОБСЕ-ОДИХР, а има за цел да се подобри квалитетот на живот и пристапот до права на ромските заедници на Западен Балкан. Прирачникот за обука е наменет за наставниците од основните училишта од регионот во поддршка на спречувањето и давањето одговор на дискриминацијата врз Ромите и другите малцински групи во училиниците.

Прирачникот за обука треба да се смета за работен документ. Тој претставува запис на материјалите кои се користеа за обуката како дел од проектот на ОБСЕ/ОДИХР „Најдобри практики за интегрирање на Ромите“, која се одржа во август 2012 во Тирана, Албанија, каде всушност за прв пат се користеа овие материјали. Овој прирачник не треба да се користи без претходна соодветна обученост.

Пристапот на овој прирачник има за цел да се поддржат наставниците да работат на начин кој овозможува инклузивност на сите ученици, и да се создаде средина каде заедничките работи се препознаваат и потврдуваат. Притоа, се дава тежина на фактот дека секој припаѓа на групата која се нарекува „човештво“ и покрај било кои разлики кои постојат помеѓу групите. Во исто време, со обуката се охрабруваат и поздравуваат различностите кои постојат во секоја група, кое оди во прилог на целата група.

Целта на оваа обука е да им се помогне на учесниците да обезбедат инклузивност за сите луѓе со кои работат, независно на нивното етничко и верско потекло, возраст, род, сексуална ориентација, националност, физички и ментални способности или попреченост или било која друга категорија која може да се примени за да се поделат луѓето. Во фокусот на оваа обука е да им се помогне на учесниците да создаваат и поддржуваат средина за учење која подеднакво ги прифаќа сите деца независно на нивното потекло.

a) Педагошки пристап

Овој прирачник за обука е изработен за наставниците од основните училишта. Намерата е со овој прирачник тие самите да ги искусат активностите, и откако ќе го направат тоа да преземаат индивидуални активности и да ги применуваат директно со децата во училиниците, без или со мали прилагодувања кои се неопходни кога се применуваат на децата. Покрај тоа, во прирачникот се вклучени неколку активности „само за наставниците“ за да им се помогне да стекнат подобро разбирање за концептите, кога тоа е неопходно. Во текот на обуката, на наставниците ќе им биде дадено време по вежбите за да дискутираат за педагошките концепти и основните принципи кои биле применети.

Целите и посакуваните резултати од учењето со оваа обука се дефинирани на следниот начин:

Цели:

- Да се подигне свеста и разбирањето за дискриминацијата и предрасудите кои влијаат на образованието на децата од основните училишта,
- Да се подигне разбирањето за работите кои ги засегаат Ромите и другите деца од малцинските групи и нивните семејства,
- Да се зголеми разбирањето за влијанијата на предубедувањата, малтретирањето и дискриминацијата во училиниците,

- Да се развиваат вештините на наставниците и техниките за оспорување и справување со сите форми на дискриминација и предрасуди кои се манифестираат во училиниците
- Да се создаде средина која е безбедна и по мерка на сите деца

Посакувани резултати од учењето:

- Да се научи како да се создаде позитивна средина за учење во која се почитуваат сите деца,
- Да се разберат негативните влијанија кои дискриминацијата може да ги има на децата од малцинските групи,
- Да се изработи репертоар на активности за справување со предрасудите и дискриминацијата врз децата.

Намерата е обуката да биде партиципативна и искусвена; учесниците се охрабруваат да земат целосно учество во сите активности кога тоа е возможно. Учесниците не треба да се тераат да прават нешто заради кое не се чувствуваат пријатно, но треба да бидат охрабрени да експериментираат со методите за учење, кои пак за нив може да бидат нови и да претставуваат предизвик.

Активностите вклучуваат дискусии во целата група, работа во мали групи и во парови, како и индивидуална работа. Некои од активностите се базираат на вродената креативност на сите луѓе, која пак е особено изразена кај малите деца, а тоа се применува во текот на активностите за да се овозможи учење не на интелектуален, туку на искусвен начин. Интерактивните вежби се погодни да се применуваат со децата и намерата е тие да послужат како алатки за да се развива зголемена свесност, позитивни ставови, сочувство за другите и капацитет за проширување на сопствените гледишта или перспективи. Групните дискусии се вклучени за да поттикне создавање на конструктивни ставови за изнаоѓање на нови решенија. Вежбите кои се наменети „само за наставниците“ овозможуваат подетално да се разгледаат покомплексни теми, така што наставниците ќе можат подобро да ги разберат тие прашања. Овие активности може исто така да бидат прилагодени од страна на наставниците за да ги применуваат во училиниците.

Креативните и искусвените вежби се поддржани со објаснувања на концептите. Овие две компоненти се неопходни за да се обезбеди учење на интегриран начин.

На крајот на секој од сработените модули ќе биде дадена можност за поставување прашања и за појаснување на педагошкиот пристап кој бил користен. Тоа е вклучено со цел да се зајакнат искуствата на учесниците и да се зголеми нивниот потенцијал да го пренесат истото во училиниците.

Материјалите се подготвени на начин на кој поединечните активности може да се користат директно во училиницата во рамки на постоечката структура на наставниот план. Исто така, одредени делови од наставниот план може да се спојат во еднодневна или дводневна обука за работа или директно со децата или со нивните наставници.

б) Преглед на наставниот план

Овој наставен план е составен од шеснаесет модули, кои се поделени на пет дела на следниот начин:

Дел А - Вовед

Овој дел започнува со овој модул кој дава преглед на целата обука и објаснување за педагошки пристап кој се применува. Останатите модули во овој дел се фокусираат на активности за загревање, така што новата група на учесници ќе можат подобро да се запознаат. Исто така, активностите ги вклучуваат и темите на различностите и заедничките човечки работи кои пак се клучните концепти кои се интегрирани низ целата обука. Последниот модул во овој дел се однесува на идентификување на потребите на учесниците и нивните очекувања, како и на договорот за основните правила кои ќе се применуваат на останатиот дел од обуката. Овој модул се наоѓа на крајот на воведниот дел – откако групата е загреана и пред да се започне суштинскиот дел од обуката.

Дел Б - Концепти

Со овој дел се претставуваат клучните концепти кои се користат за обуката.

Првиот модул од овој дел претставува вовед во концептите за дискриминација, предрасуди и стереотипи на начин на кој тоа е разбирливо за децата. Следните модули се однесуваат на идентитетот и различностите, и потоа на уникатноста и на заедничките човечки работи. Овие концепти се наоѓаат во сржта на обуката – клучната порака која се сака да се пренесе е дека без разлика на нашето етничко и културно потекло, религија итн. сите ние припаѓаме на човечката раса. Последниот модул се однесува на создавањето средине во која сите се почитуваат помеѓу себе.

Дел В - Влијанија

Овој дел подлежи на преглед. Овој дел моментално содржи една вежба која го покажува влијанието на примените позитивни и негативни пораки. Во овој дел се предвидуваат и дополнителни активности кои на учесниците ќе им дадат можност да искушат како изгледа да се биде дискриминиран, и да

разберат какви се внатрешните доживувања за едно дете од малцинска група кое треба да живее со таквите доживувања секој ден. Се надеваме дека со овие активности ќе се охрабрат и наставниците и децата да прават поинквизиции како резултат на таквите доживувања.

Дел Г - Алатки

Имајќи стекнато разбирање за тоа каква штета може да се нанесе со дискриминацијата, овој дел содржи алатки кои може да се применат за да се надминат дискриминацијата и да се спречат влијанијата од истата. Акцентот е ставен на активности од кои сите може да имаат придобивки – односно, и децата од малцинските и децата од немалцинските групи. Во овој дел се содржани три модули. Првиот покажува како може да се применува раскажувањето приказни за да се пренесат позитивни пораки и како може тоа да се применува директно со децата. Вториот модул е наменет само за наставниците и треба да им помогне да ја разберат разликата помеѓу личност која се однесува проблематично и самото однесување. Третиот модул од овој дел содржи четири различни активности за градење на позитивна самодоверба и сите тие активности може да се користат директно со децата.

Дел Д - Завршен дел

Завршниот дел дава можност за рефлексивно размислување за искуствата од обуката и да се испланираат чекорите кои учесниците можат да ги преземат за да се спроведат промени во нивната средина. Потоа следува модул од три активности кои се погодни за завршување на обуката.

в) *Пример за агенди за програмата за обука*

Пример 1 - Обука во траење од ден и половина

ДЕЛ А - ВОВЕД

Вовед во обуката	Модул 1	10 мин
Игра со имиња	Модул 2	5 - 10 мин
Сличности и разлики	Модул 4	20 мин
Основни правила	Модул 5	15 – 30 мин
Прашања за педагогијата	(ако е потребно)	10 мин

ПАУЗА

ДЕЛ Б - КОНЦЕПТИ

Разбирање што е дискриминација:	Модул 6	40 – 50 мин
Бура на идеи за разликите	Модул 7 а)	15 - 20 мин
Заеднички човечки работи а) Тајни раце	Модул 8 а)	30 - 45 мин

РУЧЕК

Педагошки преглед		10 мин
Рецепт за почитување	Модул 9 б)	40 мин

ДЕЛ В - ВЛИЈАНИЈА

Остварување на очекувањата	Модул 11	60 мин
Педагошки преглед		10 мин

ПАУЗА

Доживување на дискриминацијата	Модул 10 а) или б)	50 мин 30 – 40 мин
Педагошки преглед		10 мин

Ден 2

ДЕЛ Г АЛАТКИ

Користење уметност да се спречи дискрим.	Модул 13	60 мин
Подобрување на сликата за себе/самодовербата		
Дневник за благодарност	Модул 14 а)	10 - 15 мин

ПАУЗА

Во нашиот клас	Модул 14 б)	30 мин
Помагање на пријателите	Модул 14 в)	30 мин
Педагошки преглед		10 мин

ДЕЛ Д - ЗАВРШЕН ДЕЛ

Планирање на активности	Модул 15 а и б)	20 - 40 мин
Завршна активност– предади го каменот	ИЛИ Модул 16 в)	30 мин
Крај	Модул 16 в)	10 мин

Пример 2: Еднодневна обука

ДЕЛ А - ВОВЕД

Вовед во обуката	Модул 1	10 мин
Игра со имиња	Модул 2	5 - 10 мин
Сличности и разлики	Модул 4	20 мин
Основни правила	Модул 5	15 – 30 мин
Прашања за педагогија ДЕЛ 1	(ако е потребно)	10 мин

ДЕЛ Б - КОНЦЕПТИ

Разбирање што е дискриминација	Модул 6	50 мин
Педагошки преглед		10 мин
Бура на идеи за разликите	Модул 7 а)	15 - 20 мин
Заеднички човечки работи а) Тајни раце	Модул 8 а)	30 - 45 мин
Педагошки преглед		10 – 15 мин

РУЧЕК

Рецепт за почитување	Модул 9 б)	30 мин
----------------------	------------	--------

ДЕЛ В - ВЛИЈАНИЈА

Остварување на очекувањата	Модул 11	60 мин
Педагошки преглед		10 мин

ПАУЗА

ДЕЛ Г - АЛАТКИ

Подобрување на сликата за себе/самодовербата		
Дневник на благодарност	Модул 14 а)	10 - 15 мин
Во нашиот клас	Модул 14 б)	30 мин
Педагошки преглед		10 мин

ДЕЛ Д - ЗАВРШЕН ДЕЛ

Планирање на активности	Модул 15 а и б)	20 - 30 мин
Завршна активност – Крај	Модул 16 в)	10 мин

Предуслови и практични аспекти на обуката

За активностите кои се претставени во овој прирачник потребен е простор во кој ќе се движат учесниците – и каде е важно активностите да се одвиваат со превод, така што ќе бидат обезбедени слушалки преку кои учесниците ќе добиваат превод додека се движат наоколу. Просторот треба да биде доволно голем така што помалите групи ќе може да работат заедно во истиот простор - или доколку просторот не е доволно голем тогаш се потребни дополнителни „простории во кои ќе се работи по групи“. Исто така, неопходно е да има простор каде ќе стои флипчарт со хартија.

Важно е да се обезбеди дека сите учесници се на располагање во текот на целата сесија за обука, бидејќи делумното учество на некои од учесниците може да ја наруши целата групна динамика и може да влијае на учењето на останатите учесници и на целата група. Оттаму, делумното учество треба силно да се обесхрабрува.

Исто така, важно е да се истакне дека работењето на овој партиципативен интерактивен начин може да биде новина за некои од учесниците и дека може да им биде потребно одредено време да се прилагодат на различниот начин на работа.

2. ВОВЕД – Игра со имиња

Основни принципи: Да се знаат имињата на другите е важно за да се помогне на целата група да се запознаат подобро и да се отворат едни кон други. Ова е лесна забавна активност за да се помогне на групата да навлезе во концептот на партиципативна обука.

Резултати од учењето:

- Да се научат имињата на сите учесници во групата
- Да се развиваат вештини за координација
- Да се создаде чувство на припадност во група и заедничко работење

Потребно да се обезбеди: Простор во кој учесниците од групата ќе може да станат. Една или повеќе меки топки.

Време: 10 мин

Упатства:

1. Објаснете дека оваа едноставна активност ќе им помогне на учесниците да си ги научат имињата во групата.
2. Фрлете ја меката топка кон еден од учесниците и кажете го вашето име.
3. Кажете им на учесниците да ја фрлаат топката кон некој друг и притоа да го кажат своето име.
4. Овој процес треба да продолжи сè додека секој од учесниците само еднаш ја примил топката и го кажал своето име. Топката треба да се врати кај лидерот на групата само откако сите учесници ја имаат примено топката.
5. Повторете најмалку еднаш така што секој ќе го знае редоследот на фрлањето и примањето на топката.
6. Сега повторете со лицето кое ја фрла топката, и тој/таа треба да го каже името на лицето кон кое ја фрла топката. Задржете го истиот редослед.
7. Доколку времето дозволува, дозволете им на групата да направат нов редослед на фрлање на топката, со тоа што ќе го кажуваат името на лицето кон кое ја фрлаат топката или може да се додадат и дополнителни топки, така што во исто време ќе се додаваат повеќе од една топка.

3. Запознавање со групата и едни со други

Активностите во овој модул имаат за цел да им помогнат на учесниците да се запознаат помеѓу себе, и да им се помогне да се чувствуваат пријатно едни со други. Исто така, во овој модул се претставени и три алтернативни активности. Притоа, се препорачува да се користи една од повеќе од овие активности.

a) Поврзување

Основни принципи: Ова е едноставна воведна активност за да им се помогне на учесниците да се опуштат и да ги откријат оние работи кои се заеднички помеѓу нив.

Резултати од учењето:

- Да се идентификуваат работите кои ни се заеднички со другите луѓе, вклучително и со луѓето за кои сметаме дека се многу различни од нас
- Да се стане отворен кон запознавањето на други луѓе на нови начини

Белешка: Кога оваа активност се користи во училиница во која децата се од различно етничко потекло, поставувајте прашања со кои е веројатно дека различните етничкети ќе се приближат едни до други, а не прашања со кои тие веројатно ќе се поделат по етничка линија.

Време: 15 мин

Ресурси: Простор за движење наоколу.

Упатства:

1. Сите учесници треба да станат и да се движат наоколу. Кажете им на учесниците во групата дека треба да најдат друго лице кое го има има истиот одговор на вашите прашања.
2. Гласно кажете ја секоја категорија. Дадете им време на учесниците да си најдат партнер.

Некои примери:

Има ист број на браќа и сестри како вас
Ја обожува истата ТВ емисија
Има иста религија
Бил/а роден/а во истиот град
Има иста омилена боја
Има иста омилена играчка или игра
Има ист омилен идол- популарен пејач

Итн.

Бидете сигурни дека сте потенцирале дека тие треба да најдат партнер каде што тоа е можно – активноста не е наменета да се спои голема група на луѓе, туку да се препознае дека некој во просторијата ја има истата омилена боја.

За секое прашање, тие треба да најдат нов партнер (кога тоа е можно), така што ќе запознаат колку што е можно повеќе нови и различни луѓе.

3. На крајот на активноста, може да биде корисно повторно да ја соберете целата група и да ги прашате што научиле. Дали биле изненадени од некои од луѓето со кои имале заеднички работи? Што научиле?

б) *Забава со автограми*

Основни принципи: Ова е алтернативна активност за да им се помогне на луѓето да се запознаат помеѓу себе и да разберат дека честопати има работи кои не ги знаеме за другите/не можеме да ги замислиме за другите. Со оваа активност учесниците имаат можност да разговараат еден на еден и да се запознаат полично отколку во целата група.

Резултати од учењето:

- Да се развиваат вештини за комуникација еден на еден
- Да се стекнат повеќе информации за другите учесници со што ќе се покажат разликите и споделените искуства

Ресурси: Забава со автограми, материјал за учесниците, пенкала или моливи.

Време: 15 мин

Упатства:

1. Информирајте ги учесниците дека ова е воведна вежба која ќе им помогне да се запознаат помеѓу себе. Предмет на оваа вежба е да најдат други луѓе во просторијата кои го имале искуството кое е напишано на картичките. Поделете ги картичките и побарајте од учесниците да се движат низ просторијата за да се запознаат едни со други. Тие бараат луѓе кои ќе можат да им одговорат на прашањата од листот. Откако ќе најдат некој кој може да го одговори прашањето, тој/таа треба да се потпише со своето име на листот. Може секој по еднаш да го потпише своето име на листот на еден учесник. По 10 минути прекинете ја активноста и прашајте кој има собрано највеќе потписи или автограми..
2. Соберете ја повторно целата група и прашајте ги дали биле изненадени од нешто и дали научиле нешто интересно за останатите членови на групата?

Белешки:

1. Доколку оваа активност ја применувате со деца кои сè уште не можат да си го напишат своето име, можете да побарате од целата група да се потпишуваат со својата омилена боја или цртеж.
2. Кога се користи со деца, оваа активност може да се прошири и тие да зборуваат помеѓу себе за едно од нивните доживувања. Децата потоа ќе можат да се претставуваат и да ги раскажуваат приказните пред целата група. Тоа, исто така ќе им помогне на децата да развиваат комуникациски вештини.
3. Оваа активност, исто така добро функционира како активност за подигање на енергијата. Наставниците може да ја знаат оваа активност и како 'Бинго игра за подигање на енергијата'. Целта на оваа активност на обуката не е само да се подигне енергијата, туку претставува и начин на кој се дознаваат различните доживувања во групата.

Најдете некој кој:

Има кафена коса

Живеел во друга земја

Гледал телевизија синојќа

Зборува повеќе од еден јазик

Никогаш ги нема сретнато сите баби и дедовци

Сака да игра фудбал

Живее со еден родител

Е единствено дете

Сака да пее

Има браќа или сестри во ова училиште

Ја сака жолтата боја

4. Сличности и разлики

Основни принципи: Во текот на целата обука учесниците ќе научат да ги прифаќаат другите кои се различни од нив. Оваа активност помага да се постави основата, со тоа што ќе им се помогне на учесниците да разберат дека тие имаат многу заеднички работи со другите луѓе – дури и со луѓето кои се перципираат како различни од нив. Оваа практична активност ќе ги покаже двете работи на забавен и интерактивен начин.

Резултати од учењето:

- Да се учи за разликите и заедничките работи помеѓу нас
- Да се разбере дека честопати постојат многу повеќе заеднички работи помеѓу нас отколку што веднаш би можеле да поверуваме.

Потребно да се обезбеди: Столици наредени во круг

Време: 15 - 20 мин

Упатства:

1. Објаснете дека оваа активност ќе им помогне на учесниците да научат дека имаме многу заеднички работи и дека исто така постојат многу разлики помеѓу сите луѓе. Преку поставување на прашања, постои можност да се дознае кои се некои од тие работи.
2. Побарајте од учесниците да седнат на столиците наредени во круг и притоа не треба да остане ни едно празно столче, а вие како фасилитатор треба да застанете на средина на кругот. Кажете им на учесниците од групата дека ќе играте една игра, и дека ќе најавите одредена тема – а сите учесници за кои ова е заедничка тема треба да ги заменат седиштата. Дадете пример 'Сите учесници кои имаат сини очи'. Потоа, сите учесници кои имаат сини очи треба да станат и да најдат друго столче во кругот.
3. Започнете ја играта. На пример, најавете:
 - Сите учесници кои имаат сини очи

Сите кои имаат сини очи треба да станат и да го заменат седењето со некој друг од групата кој исто така станал.

Потоа наведете и други примери:

- Сите оние кои се наставници
- Сите оние кои пушат
- Сите оние кои се припадници на малцинска група
- Сите оние кои имаат деца од малцинските групи во класовите
- Сите оние кои зборуваат англиски (други јазици на обуката)
- Сите оние кои живеат во друг град, а не во градот во кој биле родени.
- Сите оние кои ја сакаат виолетовата боја.
- Сите оние кои некогаш се степале со брат или сестра.
- Сите оние кои понекогаш се лути на луѓето што ги сакаат – како што се вашата мајка или татко.
- Сите оние кои некогаш биле повредени од некој кој им е важен.
- Сите оние кои биле повредени заради нешто што им било кажано. (5 мин)

4. Откако ова ќе трае неколку минути, можете да ја направите играта да биде поинтересна и да им дадете можност на учесниците да поставуваат прашања. Следниот пат кога вие ќе поставите прашање, седнете на едно од столчињата и излезете од средината на кругот– така што еден од учесниците ќе остане на средина на кругот. Потоа, тој учесник го поставува следното прашање за групата. (5 -10 мин)

(Вие како обучувач можете секогаш да преземете да поставувате прашања и повторно да застанете на средина на кругот).

5. Брифинг за групата (5 мин)
- Прашајте ги што научиле едни за други за нив лично?
 - Прашајте ја групата дали биле изненадени од нешто?
 - Прашајте ги дали се чувствуваат дека имаат повеќе заеднички работи помеѓу нив или повеќе работи заради кои се чувствуваат дека се различни?
 - Какво е чувството кога речиси секој треба да го смени столчето освен вие?
 - Каков тип на разлики и сличности доживуваат во секојдневниот живот?

5. Очекувања, потреби и основни правила

Основни принципи: Целта на оваа активност е групата на учесници да ги дознаат основните информации едни за други и да се создаде безбеден простор за размена на гледишта. Од суштинска важност за да се постигне оваа цел е сите учесниците да се согласат околу основните правила.

Резултати од учењето:

- Да се дознаат основните информации едни за други
- Да се создаде простор во кој сите учесници се чувствуваат безбедно да ги искажат нивните сопствени мислења дури и кога тие се разликуваат од мислењето на останатите во групата

Материјали: Хартија за флип чарт, маркери и селотејп за да на сидот се залепат надежите, стравовите и потребите кои ќе бидат изнесени

Време: 15 - 30 минути

Упатства:

1. Побарајте од секој учесник да го каже своето име, град и земја каде работи и каква е неговата/незината улога во училиштето. (ова треба да се направи за колку што е можно пократко време). Прашајте ги што се надеваат и што очекуваат да научат на обуката, дали имаат некакви стравови или загриженост и доколку имаат некаква потреба во поддршка на нивното учество. .
Опција: За да заштедите на време, може да побарате од учесниците од групата да ги запишат своите надежи, стравови и потреби на посебни post-it ливчиња, наместо да ги кажуваат усно во кругот во кој се седнати.
2. Додека секој од учесниците зборува, фаќајте белешки на хартијата од флип чартот на трите листи: надежи, стравови и потреби. (или доколку ја примените опцијата, соберете ги post-it ливчињата и групирајте ги по одредена тема)
3. На крајот на кругот, запрашајте ги дали тие би сакале да кажат некои „основни правила“ за кои секој би се сложил да ги следи.

4. Правилата треба да ги кажат самите учесници во групата, со помош од фасилитаторите според потребното. Обезбедете дека и вашите потреби како обучувач се вклучени (на пр: исклучени мобилни телефони, придржување до времето, подготвеност да се слуша со внимание, да не се прекинува додека друг зборува, потреба од превод, взаемно почитување).
5. Напишете ги сите договорени „основни правила“ и ставете ги на видливо место до крајот на обуката.

ДЕЛ Б

Концепти

Овој дел претставува воведување во клучните концепти кои се користат на оваа обука и кои ќе помогнат да се обезбеди справување со дискриминацијата. Во првиот модул во овој дел се претставуваат концептите на дискриминација, предрасуди и стереотипи на начин на кој тоа е најразбирливо за децата. На крајот на оваа активност, се објаснуваат клучните зборови за возрастите за да се појасни нивното разбирање. Во следните два модули се зборува за Идентитетот и различностите и Уникатноста и заедничките човечки работи. Иако постојат одредени преклопувања помеѓу овие концепти, сепак тие се разликуваат. Клучната порака која треба да се пренесе е дека без разлика на нашето етничко и културно потекло, религија, итн. сите ние припаѓаме на истата човечка раса. Иако сите ние сме посебни и имаме различни лични и групни идентитети, има многу повеќе работи кои се заеднички отколку работи по кои се разликуваме. Последниот модул се однесува на создавање средина на почитување за секого бидејќи сите ние сме тука на оваа планета заедно со сите други луѓе. Што значи тоа да се почитуваме себеси и останатите, и како изгледа тоа во пракса? Се надеваме дека овој модул ќе помогне да се создаде култура на почитување во сите училиници, каде било која форма на дискриминација е неприфатлива.

6. Разбирање што е дискриминација

Не судете по пакувањето

Основни принципи: Овој модул содржи активности кои ќе им помогнат на децата да разберат што значат дискриминацијата и предрасудите (без притоа да се упатува на овие долги зборови). Намерата е активноста да биде забавна и разбирлива, а притоа да се пренесе важна порака. Последниот дел од активноста е наменет само за наставниците. Клучните зборови се наведуваат и објаснуваат, и потоа се користат студиите на случај за да им се помогне на наставниците да разберат како овие зборови се применуваат во пракса.

Резултати од учењето:

- Да се претстават концептите за стереотипи и предрасуди на ниво кое е разбирливо за децата.
- Да се создаде можност за малите деца да размислуваат за предрасудите кои тие може ги имаат и како тоа може да влијае на нивното однесување
- Да се развиваат вештини за слушање преку слушање на народни приказни
- Да се научи да се разбираат пораките кои се содржани во народните приказни.

Време: 50 – 60 мин

Ресурси: Една или повеќе познати народни приказни, неколку кутии како што е наведено во упатствата, копии од материјалите за учесниците и студии на случај, (само за возрасни)

1. Покажете им неколку кутии на групата учесници.
На пример:
 - Кутија во која има воз играчка која е завиткана во шарена хартија, која вообичаено би била дадена на некое девојче (во хартија со розова боја или со слики од кукли на неа).
 - Кутија во која има кукла внатре и е завиткана во шарена хартија со слики на играчки воз на надворешната страна
 - Кутија завиткана во мазна и сјајна хартија која внатре има губре.
 - Неколку фломастери и боици или некои други мали играчки за деца во обична картонска кутија

2. Прашајте ја групата што мислат дека има внатре во кутиите? Какви идеи им паѓаат на ум за тоа што има внатре во кутиите врз основа на она што можат да го видат? Прашајте ги, доколку можат да добијат некоја од кутиите – за која од кутиите би се одлучиле и зошто? (5 – 10 мин)
3. Отворете ги кутиите заедно со групата. Прашајте ја групата дали се изненадени од тоа што се наоѓа внатре во кутиите? Прашајте ги дали нешто се променило откако откриле што има внатре во кутиите?
4. Покажете уште неколку други кутии на групата. Можете да се служите со истата хартија за завиткување, но внатре во кутиите да има други предмети:
 - Кутија со ѓубре и нечистотии внатре која е завиткана во хартија од весник
 - Играчка-количка која е завиткана во сјајна хартија
 - Кутија чоколади која е завиткана внатре во празна картонска кутија
 Повторно прашајте ја групата што мислат што има внатре во кутиите и потоа отворете ги кутиите заедно со групата. Прашајте ја групата дали се изненадени од тоа што се наоѓа внатре во кутиите? Прашајте ги дали нешто се променило откако откриле што има внатре во кутиите?
5. Сега прочитајте пред групата една или повеќе народни приказни кои се добро познати во вашата култура. Некои примери: (5 – 10 мин)

Пепелашка: Пепелашка има две сестри, но со неа постапуваат како да е нивна робинка. Двете нејзини сестри сакаат да се омажат за принцот, но на Пепелашка не и е ниту дозволено да оди на балот. Се случува магија и таа оди на балот, принцот се вљубува во неа, и следниот ден тој тргнува да ја бара. Пепелашка се мажи за принцот и тие среќно живеат заедно до крајот на животот. (Сестрите на Пепелашка не и мислат добро и покрај тоа што таа напорно работи и е добра девојка. Пепелашка е девојката која ја одбира принцот, а со тоа се докажува нејзината добрина.)

Принцот и жабата: Принцезата среќава една жаба и мисли дека е одвратна, но на крајот таа се спријателува со жабата, а жабата ја убедува да ја бакне три пати или да преспие 3 ноќи во нејзиниот кревет, и потоа жабата се претвора во прекрасен принц, тие се земаат и живеат среќно до крајот на животот.

(На почетокот на принцезата не и се допаѓа жабата, но нејзините први впечатоци не се точни бидејќи жабата се претвора во шармантен принц)

Желката и зајакот

Желката и зајакот одлучиле да се тркаат. На почетокот зајакот бил многу брз, но потоа застанал да се одмори и на крајот желката победила во трката.

(изгледало дека зајакот ќе победи во трката, но всушност бавната и стабилната желка е онаа која прва стигнала на целта)

Момчето кое извикувало – ене го волкот

Имало едно момче кое постојано ги лажело селаните веќе им да веруваат дека има волк, а всушност немало. Еден ден волкот навистина се појавил, но никој не му поверувал, и потоа волкот ги убил сите овци во селото.

(изгледало дека момчето и овој пат лажело како и претходно, но овој пат тој ја кажувал вистината, но никој не му поверувал.)

Прашајте ги децата која е пораката на приказната?

Треба да им помогнете да разберат:

- Работите не се секогаш такви како што изгледаат.
- Кога очекувате нешто за некоја личност, некогаш вашите очекувања не се исправни. Понекогаш првиот впечаток за луѓето не е вистинскиот. Побарајте од децата да замислат што би се случило доколку херојот во приказната не ги променеше впечатоците за останатите. Дали сепак приказната ќе имаше среќен крај? (10 – 15 мин)

6. Прашајте ги учесниците во групата дали некогаш се нашле во ситуација во која имале очекувања за некого (или за група на луѓе) кои потоа испаднале неточни. Важно е да се истакне дека нема ништо погрешно во тоа. (Сите ние тоа постојано го правиме)! Прашајте ги што се случило откако сфатиле дека не биле точни првите впечатоци. (5 – 10 мин)
7. Можеби ќе сакате да ја завршите активноста со тоа што ќе донесете уште кутии со разни предмети внатре и завиткани со различна хартија. Да се надеваме дека кога ќе ги прашате децата што има внатре во кутиите дека ќе ви кажат дека не знаат бидејќи тие ќе можат да ја видат само хартијата за завиткување. (5 мин)

8. За да ја завршите активноста со наставниците. Поделете ги материјалите за учесниците во кои се дадени дефинициите на овие зборови или поими. Дадете им неколку минути на учесниците за да ги прочитаат дефинициите. Прашајте дали можеби сакаат нешто да прашаат и дали има потреба од некакви појаснувања.

МАТЕРИЈАЛ ЗА УЧЕСНИЦИТЕ : Дефиниции на поими

Стереотип	прекумерно упростено генерализирање за да се карактеризира или категоризира одредено лице или група на лица и притоа не се земаат предвид индивидуалните карактеристики
Предрасуди	суд или мислење кои се формирани однапред за лице или настан без доволни или прецизни информации
Дискриминација	да се разликува во прилог на или против, или да се третира поинаку врз основа на групата или категоријата на која припаѓа лицето (или група на лица) – а не врз основа на заслугите на тоа лице (или група на лица)
Различности	разлика, несаќање, разновидност
Расизам	расизмот претставува верување или доктрина за вродените разлики помеѓу луѓето со претходно дефинирани карактеристики, кои се категоризирани според расата. Според верувањето, припадноста на одредена раса ги одредува културните или личните достигнувања, кое вообичаено ја вклучува идејата дека сопствената раса е супериорна во однос на другите.
Нетолеранција	неподготвеност или одбивање да се толерираат или почитуваат спротивните ставови или мислења, или луѓе кога тие се различни, особено врз основа на различна култура, потекло, раса итн.
Омраза	интензивно недопаѓање, екстремна аверзија, непријателство
Криминал од омраза	незаконски дела мотивирани од предрасуди или омраза кон раса, етницитет, религија, род, сексуална ориентација, попреченост

7. Идентитет и различности

a) *Колаж за идентитетот*

Основни принципи: Оваа активност ќе им помогне на учесниците да разберат дека сите ние имаме посебен идентитет кој е составен од различни компоненти и различно наследство, и дека постојат разлики во рамки на секоја група на луѓе бидејќи сите на некој начин имаме различно потекло.

Резултати од учењето:

- Да се разбере дека сите ние имаме различни компоненти во нашиот посебен идентитет
- Да разбереме повеќе за нашиот идентитет и идентитетот на луѓето во групата.
- Да ги идентификуваме сличностите и разликите помеѓу нас како група.
- Да разбереме дека идентитетот е креиран како таков и дека секој треба да биде слободен да го креира својот идентитет

Потребни ресурси: Големо парче хартија за секој учесник, лепило, разни списанија со слики и зборови, фотографии, разгледници, ножици, пенкала во боја, пастелни бои, моливи

Време: 45 мин

Упатства:

1. Претставете ја оваа активност со тоа што ќе зборувате за вашиот идентитет и објаснете дека сите ние имаме разни аспекти на идентитетот: 'Јас сум жена, мајка, ќерка, сестра, братучетка, јас сум римски католик, Иркиња, живеам во Будимпешта, јас сум музичарка, јас сум уметница, градинар, обожавател на фудбалскиот клуб Liverpool (и други релевантни примери) (5 мин)
2. Објаснете дека задачата е сликовито да го претстават својот идентитет. Може да се служат со слики, фотографии, сами да нацртате слики или да се служат со зборови. Може ќе сакате на цртежот да поставите ваша слика. Секој себеси се претставува на свој сопствен начин. Човек кој е обожавател на фудбал може да стави многу слики од луѓе кои играат фудбал, или пак доколку вози велосипед може да додаде такви слики. Друг човек

пак може да ги исече сликите кои му се допаѓаат и да ги комбинира на посебен начин и да каже – еве како јас го прикажувам мојот идентитет со сите работи кои ги сакам. (20 мин)

Белешка: Разни групи на деца на различна возраст веројатно е дека оваа активност ќе ја толкуваат на свој начин според возраста. Кога работите се деца, помогнете им да најдат нивни посебен начин како да го искажат својот идентитет преку оваа активност.

3. Побарајте од групата да ги разгледа делата на останатите учесници.

Потоа поставете им ги следните прашања:

- Дали некои од креациите се потполно исти?
- Дали има сличности кај некои од нив и кои се сличностите?
- Дали некои од креациите се ‘подобри’ од други? (Како се дефинира ‘добро’? Можеби некои субјективно се попријатни за окото, или нешто се претпочита – но објаснете дека не е можно да се каже – ‘ова е добро’ или ова е лошо’, бидејќи како се дефинираат критериумите за да се одмери дали нешто е ‘добро’ или ‘лошо’. Секој се има послужено со одредени прикази за да искаже нешто за себе.) (5 мин)

4. Дискусија (10 мин)

Употребете ги следните прашања за да поттикнете дискусија:

- Дали со оваа активност научивте нешто за себе и останатите?
- Дали бевте изненадени од нешто?
- Што не научи оваа активност за различностите?

Повозрасните деца и возрасните лица можете да ги запрашате да ги разгледаат различните аспекти на идентитетот како што ги дефинирале, и запрашајте ги:

- Дали е тоа сè што сте вие?
- Дали сте истата личност како и другата личност која го дефинирала идентитетот на истиот начин како и вие/
- Побарајте да разберат дека „она што се тие“ не е „нивниот идентитет“. Идентитетот е нешто што е креирано – и секој треба да има слобода да го креира својот идентитет. „Кој сте вие“ е нешто многу повеќе од идентитет.

б) Бура на идеи за разликите

Основни принципи: Ова е куса активност која на групата ќе и овозможи да разбере што значи идентитет и како било која група ќе ја прикаже разликоста на идентитетот бидејќи идентитетот е повеќеслоен.

Резултати од учењето:

- Да се идентификуваат разните компоненти кои го сочинуваат идентитетот.
- Да се разбере дека во секоја група секогаш ќе има разлики во идентитетот

Ресурси: Хартија за флип чарт, post it налепници и простор за движење наоколу

Време: 20 мин

Упатства:

1. Објаснете го значењето на зборот 'идентитет'. (Во речникот, 'идентитет' се дефинира како група на однесувања или лични карактеристики според кои лицето се препознава како дел од некоја група. Идентитет е различната личност на еден поединец кој се смета за посебен субјект. Можете да кажете дека идентитет е како вообичаено се одговора на прашањето 'Кој сум јас?'. Истакнете дека секој од нас има разни делови на својот идентитет (и дека сите ние сме многу повеќе од нашиот „идентитет“). Можете да ги прашате дали се тие потполно исти на училиште, дома, во нивниот приватен живот, итн. Осигурете се дека тие разбираат дека секој поединец има посебен идентитет со разни комбинации на компоненти кои го сочинуваат идентитетот, на пример врз основа на религијата, етничкото потекло, интересите, итн. (5 мин)
2. Поделете ја групата на помали групи и дадете им задача да направат бура од идеи за разните начини кои придонесуваат за идентитетот на една личност. (5 мин)
3. Споделете ги повратните информации со целата група. Посетете ги секоја од помалите групи сè додека сите тие не придонесат со нивните идеи – бидете сигурни дека сте побарале да дадат само неколку идеи – додадете ги оние кои недостасуваат – (но, бидете сигурни дека тука се вклучени: род, земја на потекло, земја во која се живее, култура, националност, религија, занимање,

- интереси, физички и ментални ограничувања и инвалидитет, сексуална ориентација). (5 мин)
4. Објаснете дека секој човек има повеќе аспекти на својот идентитет и заради тоа секогаш ќе постојат разлики во идентитетот во било која група на луѓе.

Опција: Прикажете го ова со една брза игра. Одберете било кој од аспект/ите на идентитетот кои ги има наведено групата. Побарајте од нив да направат групи врз основа на идентитетот. Направете го тоа набрзина и со брзо темпо. Треба да откриете дека за секој аспект на идентитетот кој ќе го изнесете ќе има различно групирање кај учесниците. Одберете ги внимателно тие аспекти на идентитетот заради кои групата ќе се чувствува пријатно да ги открива тие аспекти за себе пред другите учесници. Внимавајте да не поставувате прашања за кои е потребно луѓето да откриваат работи за себе, а кои тие би сакале да ги зачуваат за себе (и не одбирајте аспекти кои може да создадат групи во кои има само по еден или двајца од учесниците) (5 мин)

8. Уникатност и заеднички човечки работи

a) *Тајни раце*

Основни принципи: Целта на оваа активност е да се помогне на луѓето да разберат дека имаме многу повеќе заеднички доживувања отколку што често ги препознаваме, а во исто време се истакнуваат и разликите во нашите доживувања. Прашањата кои се претставени може да се прилагодат според возраста. Преку оваа активност, исто така ќе произлезат и нашите скриени разлики кои сè уште не се признаени, а тоа може да помогне да се поделат пречките заради кои постои нељубезното однесување со другите. Преку препознавањето дека другите луѓе споделуваат слични надежи и стравови како и ние, тоа може да помогне на групата да изгради доверба во самите себе и во другите. Оваа активност, исто така претставува предизвик за учесниците да бидат искрени и да си веруваат едни на други во средина која е безбедна и дава поддршка.

Резултати од учењето:

- Да се даде можност на учесниците безбедно да разоткриваат аспекти од нивните доживувања за кои другите може не знаеле
- Да се дознае дека многу луѓе имаат слични доживувања како нашите – дури и доколку тие луѓе ни изгледаат различни од нас

Ресурси: Столици наредени во круг

Време: 45 мин - 1 час

Упатства:

1. Објаснете на групата дека со оваа активност ќе се прикажат сличностите и разликите во групата. Објаснете дека за момент ќе побарате сите во групата да ги затворат очите. Потребно е да ја натерате групата да даде ветување 'со чесен збор' дека нема да мамат и да гледаат (или можете да им ги заврзете очите со лента). Објаснете дека ќе прочитате на глас некои од исказите и доколку тие го имале доживеано тоа додека читате на глас, тие треба да кренат рака. Очите на сите ќе им бидат затворени, и никој нема да знае кој кренал рака, а кој не. Доколку сте загрижени дека сите учесници нема да ги држат очите затворени, побарајте од учесниците да легнат на подот. Заедно треба да лежат во форма на ѕвезда, со тоа што главите ќе им бидат насочени на средина, а стапалата да бидат насочени нанадвор. Потоа кажете им да ги затворат очите. Во овој случај, дури и доколку „мамат“ и ги отвораат очите, тие нема да можат да видат чија е кренатата рака, ако воопшто и можат да видат нешто.
Објаснете дека групата потоа ќе дискутира што се случило. Проверете дали можеби некој има прашања. (5 мин)
2. Сега кажете им на учесниците во групата да ги затворат очите. (откако ќе дадат чесен збор дека никој нема да мамат). И дека вежбата треба да се направи во потполна тишина.
Прочитајте ги исказите, еден по еден:
На пример: Кренете рака ако вие сте најмалото дете во семејството.
Одеднаш сите ги креваат рацете. Кажете 'Може ќе сакате да знаете дека Да речеме повеќе од половина од класот) кренаа рака.
Благодарам, сега спуштете ги рацете.
Следен исказ
(Пример за искази може да се најдат на страна 20). Се препорачуваат разни типови на прашања зависно од тоа дали работите со деца или возрасни. Исказите кои се кажуваат треба внимателно да се одбираат и треба да бидат соодветни на возраста на учесниците и на ситуацијата на која работите).

- Прашањата и времето треба да се прилагодат согласно на возраста на учесниците во групата. (20 мин)
3. На крајот на вежбата, соберете ја целата група заедно и прашајте ги дали имаат коментари. (20 мин)
- Кога дознавте дека многумина кренале рака, какво беше чувството за тоа?
 - Кој беше најтешкиот дел за вас?
 - Дали нешто ве изненади?
 - Дали она што го научивте со оваа активност влијаеше на тоа како можете да се поврзувате со другите луѓе во групата? И како ве прави тоа да се чувствувате?

Доколку во рамки на исказите го опфатите и прашањето на задевање и малтретирање, може ќе биде соодветно да ги поставите и следните прашања како дел од севкупната групна дискусија. Но бидете свесни дека учесниците може да споделуваат искуства кои биле болни или мачни, и затоа потребно е на оваа тема да и се пристапи со сензитивност.

- Како се чувствувате кога некој ве задева и малтретира за нешто што не можете да го промените?
- Зошто мислите дека другите луѓе се задеваат и малтретираат?
- Зборувајте за кругот на задевањето и малтретирањето, нарекувањето со разни имиња, итн,
- Како може да се прекине таквиот круг?
- Зошто е важно да се биде сојузник со другите?
- Некои размислувања за крај?

Кренете рака ако: – изберете од листата

Возрасни

Имате посетено друга земја
Вие сте најстар/а во семејството
Најмалку еден од вашите родители е починат
Вие сте од семејство со четири или повеќе деца
Ви се допаѓа каде што живеете
Вие сте единствено дете
Вие понекогаш имате мала самодоверба
Вие понекогаш се чувствувате осамено
Вие понекогаш се чувствувате отуѓен/а или неповрзан
Вие знаете многу малку за културното наследство
Би сакале да имавте повеќе пари
Минатиот месец плачевте
Оваа година имате плачено најмалку еднаш заради нешто или некого,
а не за себе
Себеси се сметате дека сте атлетски тип
Вие сте биле дискриминирани за тоа што сте или заради тоа во кое веру-
вате
Вие знаете за што имате страст

Деца

Вие сте најстаро дете во семејството
Вие некогаш сте биле засрамени
Вие плачевте оваа недела
Вие некогаш имате направено нешто на што се гордеете
Ви се допаѓа да играте фудбал
Вие имате направено нешто за кое сте се засрамиле
Вие некогаш сте биле задевани, или нарекувани со лошо име или исмејувани.
Вие имате вештини за уметност
Вие некогаш сте биле избран/а последен/а за играта или спорт или оставени настрана од играта.
Вас ве имаат наречено со злобно име или омаловажени само затоа што сте девојче
Вие некогаш имавте таен пријател
Вам некогаш ве осудувале или задевале заради бојата на вашата кожа.
Вие добро пеете
Вие се чувствувате различно од останатите деца во класот
Вие некогаш сте биле задевани заради вашето верско потекло.
Вие некому помогнавте оваа недела
Вие зборувате повеќе од еден јазик
Вие имате многу пријатели
Вие некогаш сте биле задевани заради вашиот акцент или глас, или ви било кажано дека не знаете да пеете.
Вие или некој во вашето семејство или пријател има попреченост која не се забележува.
Вие сте момче и некогаш ви било кажано дека не треба да плачете, да покажувате емоции или да се плашите.
Вие некогаш сте се чувствувале сами, недобредојдени или уплашени.
Вие намерно ги имате повредено чувствата на некој друг.
Ви се допаѓа каде што живеете.
Вие имате стоено и гледано како некој е повредуван или не сте направиле ништо затоа што сте биле премногу уплашени.
Луѓето понекогаш рутински погрешно го изговараат вашето име.
Некогаш ве имаат задевано заради делот од светот или земјата од која вие или вашето семејство потекнуваат.
Вие имате многу браќа и сестри.
Вие некогаш сте биле единствен/а од вашата раса/етницитет во училиницата.

б) *Бура на идеи за заеднички човечки работи*

Основни принципи: Со оваа активност, групата ќе состави листа на работи кои се заеднички за сите човечки суштества, иако сите сме посебни. Целта на оваа вежба е да им се помогне на учесниците да се идентификуваат со другите луѓе, не само со луѓето кои се „како нив“ за да развијат сочувство и емпатија. Тие треба да стекнат разбирање дека ќе имаат некои заеднички аспекти со останатите, а за некои аспекти ќе се чувствуваат различно. (ова е така за секоја група –но, аспектите кои се заеднички и различни ќе се разликуваат во рамки на секоја од групите).

Резултати од учењето:

- Да се идентификуваат некои од клучните компоненти на споделеното човечко доживување
- Да се научи да се создава емпатија и сочувство за останатите луѓе преку идентификувањето на овие споделени заеднички доживувања – дали луѓето се ‘слични’ на нас или ‘различни’.

Ресурси: Хартија за флип чарт, маркери

Време: 30 мин

Упатства:

1. Побарајте од групата да размисли за сите оние работи кои се заеднички за сите луѓе – или тоа да биде бура на идеи во рамки на целата група, или тоа да го напишат во мали групи на post-it ливчиња. Обезбедете дека во нивните размислувања се вклучени сите човечки суштества. (Некои примери кои треба да се вклучат: срце, бели дробови за дишење, секој знае што е тоа болка, секој има капацитет за радост, за смеење, за љубов, за омраза, да ги направи работите добро, да ги направи работите лошо, секој еден ден ќе умре, секој ќе страда од загуба, секој има тешки предизвици, секој сака да биде сакан и љубен, секој сака да опстане, секој има желби и соништа). Доколку ја работите оваа активност во мала група, кога ќе ги собирате идеите, секоја од групите треба да даде само по еден одговор и потоа тие да додаваат и нови идеи сè додека не ги соберете сите идеи од сите групи. (15 мин)

2. Дадете им неколку моменти за саморазмислување, и поканете ги учесниците да размислуваат за некој кој е различен од нив, кого тие го познаваат и побарајте да размислат за сите тие квалитети кои тие ги споделуваат со луѓето кои се различни од нив. (5 мин).
Побарајте од учесниците да размислат за низа на различни работи и луѓе со кои кои тие може да имаат заеднички работи - на пример дете во Африка може да биде љубоморно на постариот брат на истиот начин како и дете во Ирска. Вие во Босна може да имате исто толку ужасен професор по историја како и дете во Франција или Америка. Размислете за поврзаноста која може да се направи со останатите кои може имаат слични проблеми со вас во секојдневниот живот, и покрај тоа што надворешните околности може да бидат многу различни.

Опција: Повторете го ваквото саморазмислување за лице кое тие не го познаваат и кое е различно од нив. Ова е предизвик за учесниците да преминат на следното ниво. Сфаќањето дека имаме заеднички работи со луѓето кои не ги познаваме и кои чувствуваме дека се различни од нас може да претставува предизвик. Ние сите сме различни, а преку бурата на идеи ги идентификуваме работите кои се заеднички за сите.

3. Дискусирајте накратко за вежбата. (10 мин)
Што научивте?
Дали нешто ве изненади?
Дали нешто се смени кога размислувате за луѓе кои се различни од вас од оваа перспектива на заеднички човечки работи?

9. Создавање на средина во која сите се почитуваат помеѓу себе

а) *Ценење на самиот себе и на останатите*

Основни принципи: Оваа активност ќе им помогне на учениците да се ценат самите себеси заради тоа што се, и да ценат и бидат благодарни дека имаат вредни работи кои може да ги дадат за светот. Преку споделување на работата едни со други, тие треба да научат дека секој има нешто со кое може да придонесе, и дека секој е потребен за да придонесе со работите кои тој/таа ги има, а другите ги немаат.

Резултати од учењето:

- Да се научи да се ценат сопствените добри квалитети
- Да се научи дека секој поединец има добри квалитети и дека можеме да ги почитуваме и цениме нашите сопствени квалитети, исто како и квалитетите на другите. .

Ресурси: Хартија, боици, пастелни бои

Време: 30 - 40 мин

Упатства:

1. Побарајте од учесниците да ги затворат очите и да размислат за нешто што го направиле денеска и заради кое се чувствуваат добро и нешто на кое се гордеат (или нешто што направиле претходниот ден). Побарајте да се присетат на колку што е можно повеќе детали. Што направиле? И што ги направило да се чувствуваат добро заради тоа? Побарајте да се потсетат колку што може подобро за ситуацијата, чувствата кои ги имале во тоа време, и доживувањата во нивното тело. Можеби тоа бил даден гол за време на паузата, или испеана песна, или посакано добредојде дома или...
Прашајте ги што направиле; како придонеле за ситуацијата заради што се чувствуваат добро и заради кое тоа им се допаднало. Прашајте ги дали таму имало и други луѓе и кои биле тие луѓе и како тие се чувствувале во врска со тие други луѓе. (5 мин)

2. Сега побарајте да нацртаат цртеж за себе во таа ситуација, а цртањето треба да им помогне да останат во контакт со тој добар момент. Тие може да додадат некои зборови со кои се опишува што тие направиле за да се случи тој добар момент – тие работи се некои од нивните вештини – работи кои тие добро ги прават. (10 – 15 мин)
3. Побарајте од учесниците да ја разгледаат работата на другите. Тие треба да видат дека сите тие имале добри моменти и дека сите тие имаат вештини кои уживале да ги применат. (5 – 10 мин)
4. Од разговорот извлечете дека тие не треба да се натпреваруваат помеѓу себе, и дека сите тие имаат нешто важно со кое може да придонесат. Истакнете дека сите тие работи со кои луѓето придонесуваат имаат своја вредност и уникатност. (5 – 10 мин)

б) Реценз за почитување

Основни принципи: Квалитетот да се почитува е она кое им помага на луѓето да живеат заедно и да се согласуваат помеѓу себе во животот. Тоа е така независно од тоа кој е вклучен. Оваа активност им помага на учесниците да разберат што е тоа почитување и кои услови треба да постојат за да се развие почит за себе и за другиот.

Резултати од учењето:

- Да се биде во можност да се објасни што зборот 'почитување' значи во пракса
- Да се објаснат и да се идентификуваат уловите кои треба да постојат за да има почитување

Ресурси: Простор во кој ќе се собере групата, хартија, пенкала, боици и пастелни бои

Време: 30 - 40 мин

Упатства:

1. Објаснете дека оваа активност се однесува на почитувањето. Прашајте ги дали знаат што значи тој збор.
2. Појаснете дека секој знае што значи тој збор. (Во речникот тоа се дефинира како 'подготвеност да се покаже благодарност или загриженост, 'да се покаже обсир кон другиот' и 'љубезно да се постапува со другиот'.

3. Објаснете дека ќе поставите некои општи прашања на целата група во врска со почитувањето и дека тие по тоа ќе се поделат во мали групи за следниот дел од активностата.

Прашајте ги учесниците да дадат примери за тоа како може да се покаже почит за:

- Самиот себе? (на пример, редовно миене и водене грижа за сопствениот изглед, доволно спиење колку што е потребно, уредно чување на работите, итн.)
- Член на семејството
- Наставник или некоја личност со авторитет
- Друго дете
- Возрасен човек кого не го познаваат

Итн. (5 – 10 мин)

4. Прашајте дали во училиштето има некој кој не сака да биде третиран со почитување?

Прашајте дали има некој во училиштето кој не заслужува да биде третиран со почитување?

Доколку имаат некакви предлози, побарајте да објаснат зошто тоа можеби е така. Објаснете дека дури и доколку некој не ви се допаѓа или не се согласувате со неговите/нејзините мислења, или тој многу се разликува од вас, сепак тоа лице заслужува да биде третирано со почит, дури и доколку тоа лице не се однесува со почит кон вас. Може да добиете одговор дека тоа не е фер. Меѓутоа, важно е да се пренесе дека во нивни интерес е тие да продолжат да покажуваат почит, и дека со сигурност не е нивна грешка што тоа лице не знае како подобро да се однесува. Важно е да им се помогне на учесниците да разберат дека од нив барате да го почитуваат тоа лице, а не некоја работа која тој/таа ја има или ја нема направено. (прашањето е ограничено само на луѓето од училиштето за да се помогне овој концепт да стане разбирлив за сите)

5 – 10 мин

5. Поделете ги учесниците во мали групи за да се одлучат околу рецептот за почитување –
Кои се клучните состојки, и како се создава средина на почитување?

Нивниот рецепт потоа може да го преточат во постер. Побарајте од групата да се согласат дека почитувањето треба да стане едно од правилата на класот или (на училиштето). (15 мин)

Белешка: Откако во класот ќе се договорот да се почитуваат едни со други, било кои инциденти на задевање или дискриминација може да се разгледуваат во таа рамка, како и во рамки на справувањето со самата дискриминација.

ДЕЛ В

Влијанија

Намерата е со овој дел учесниците директно да доживеат дискриминација, а идејата е доколку секој има увид како изгледа таквото доживување, дека луѓето можат да бидат посензитивни кон малцинските групи. Вториот модул дава можност да се доживеат влијанијата од очекувањата кои ги имаат учениците и како тоа може позитивно и негативно да влијае на остварувањата.

10. Доживување на дискриминацијата

Активностите за овој дел не се на располагање сега, и ќе бидат додадени во дополненијата на овој прирачник.

11. Остварување на очекувањата

Основни принципи: Оваа активност има за цел учесниците да го разгледаат влијанието на пораките кои тие ги добиваат од луѓето околу нив и како тоа може да влијае на однесувањето и резултатите. Дел од учесниците во групата ќе земат учество во активноста, а останатите ќе ги подучуваат. Разни групи на учесници ќе бидат различно подучувани. На крајот на активноста, учесниците ќе зборуваат за нивните искуства и ќе размислуваат за тоа што го научиле. Оваа активност треба да им помогне на наставниците да го видат влијанието на пораките кои тие им ги даваат на децата (и децата помеѓу себе

Резултати од учењето:

- Да се искуси влијанието на позитивните и негативните пораки
- Да се научи дека вашите очекувања може да имаат влијание на лицето кое ќе размислува за природата на вашите очекувања. Позитивните очекувања тежнеат да генерираат позитивни резултати, а негативните очекувања да генерираат негативни резултати
- Да се развиваат стратегии за градење на охрабрувачки и поддржувачки очекувања за сите во средината

Ресурси: Весници, селотејп

Време: 45 мин - 1 час

Упатства:

1. Претставете ја активноста со тоа што ќе ги информирате учесниците дека групата ќе ги истражува влијанијата на позитивните и негативните очекувања. Објаснете дека по завршувањето на активноста, ќе има дискусија за тоа што се случило и каква е релевантноста за оваа програма за обука.
2. Објаснете дека половина од групата ќе бидат учесници, а другата група ќе бидат тренери (или подучувачи). Учесниците ќе имаат задача да работат во мали групи и да изградат кула од материјалите кои ќе им ги дадете (селотејп и весници). Кулата треба да биде најмалку 2 метри висока, мора да биде стабилна и да стои независно. Ке зададете време во кое треба да се заврши задачата и проверете дали задачата им е јасна на сите.
3. Одберете ги учесниците или побарајте доброволци за улогите. (5 мин)

4. Поделете ги учесниците во групи од 4 – 6 учесници. Може да има 2, 3 или 4 групи на учесници, зависно од големината на целата група. Распределете ги и тренерите, така што секоја група на учесници ќе има по неколку лица кои ќе ги подучуваат.

Секоја група на тренери или подучувачи тргнете ја на страна и информирајте ги за следното:

Една (или две) групи на тренери или подучувачи добиваат инструкции да ја подучуваат нивната група само со позитивна поддршка, корисни и конструктивни забелешки.

Една (или две) групи на тренери или подучувачи добиваат инструкции да даваат негативни и подривачки забелешки и коментари со кои може да се подразбере дека некој е глупав или дека греша доколку идејата која ја испробале не функционира (на пример). Оваа група на подучувачи треба исто така да се обиде да ги раздели групата на учесници.

Доколку има три групи, третата група на подучувачи треба да биде неутрална и да добие инструкции само да набљудува и да не дава никакви коментари. (5 мин)

5. Дозволете да започне активноста за градење на кулата. Можете на групата да им кажете кога истекло половина од предвиденото време. Бидете сигурни дека подучувачите правилно ги даваат инструкциите. По 15 – 20 минути, прекинете ја активноста и соберете ја целата група повторно заедно.
6. Отворете дискусија со целата група. Кажете им на учесниците да се ослободат од улогата која ја имале, но сè уште да не откриваат пред другите која била нивната улога.

Водете ја дискусијата и поставете ги следните прашања:

- Какво беше чувството да се работи на оваа активност?
- Како се чувствувате сега?

Фокусирајте се на искуствата на учесниците (т.е. градителите на кулата) помеѓу сите други групи.

Можеби групата(-ите) кои биле позитивно подучувани изградиле повисока и подобро изградена кула. Независно од исходот, фокусирајте се на искуствата на учесниците и како изгледало да се добиваат таков тип на пораки какви што тие добивале.

Прашајте како пораките кои им биле дадени влијаеле на остварувањата?
Сега прашајте ги подучувачите, како тоа им изгледало на нив и што забележале?

Потребен е момент во кој подучувачите може ќе треба да ја појаснат улогата која им била дадена.

Колку лесно или тешко било за набљудувачите да ги даваат таквите пораки кои можеби за нив биле невообичаени?

Кои заклучоци може да се извлечат?

Која е целта на оваа активност во контекст на обуката?

Каков тип на пораки вообичаено добиваат децата од малцинските групи?

Какво влијание има тоа врз нив?

Што може да се направи за да се промени тоа? (20 - 30 мин)

ДЕЛ Г

Алатки

Сега кога учесниците имаат стекнато добро разбирање за вклучените концепти и самите ја имаат искусено дискриминацијата, со овој дел ќе им се обезбедат алатки за справување со дискриминацијата. Претставени се четири модули. Првиот модул се однесува на раскажување приказни како начин на кој може да се пренесат разни, позитивни пораки; вториот модул се однесува на наставниците и употребата на играње улоги и студии на случај за да се подучат наставниците на креативни начини за справување со дискриминацијата и задевањето и малтретирањето во училиницата; а третиот модул содржи неколку активности кои треба да помогнат да се развие позитивна самодоверба за да се создаде позитивна работна средина за сите..

12. Употреба на раскажување приказни во борбата против дискриминацијата

Основни принципи: Раскажувањето приказни е моќна алатка која се користи во многу традиции и култури за да се пренесат важни пораки на разбирлив начин. За оваа активност се користи една постоечка приказна како пример и потоа учесниците создаваат своја сопствена приказна која потоа тие можат да ја одиграат или одглумат. Оваа активност има потенцијал да се развива и понатаму надвор од контекстот на оваа обука.

Резултати од учењето:

- Да се развиваат вештини за слушање, и да се разбираат скриените пораки на приказните,
- Да се научи како да се пренесуваат пораки со употреба на приказни

Време: 60 – 90 мин

Ресурси: Добро позната приказна која се фокусира на разликите и припадноста
(На пример 'Грдото пајче')

Грдото пајче

Пајчето е родено поголемо и погрдо од останатите. Пајчето поминува низ тешки моменти и не се вклопува со останатите. На крај, пајчето заминува само. Еден ден пајчето гледа лебеди како над него летаат, тоа летнува нагоре кон нив и сфаќа дека не било грдо пајче туку убав лебед.

Упатства:

1. Прочитајте ја избраната приказна (5 мин)
2. Поставете ги следните прашања на групата:
 - Која е пораката на оваа приказна?
 - Што научивте од приказната?
 - Дали можете да ги идентификувате клучните момент(и) во приказната?
 - Зошто е оваа приказна вклучена во обуката?
(10 мин)

Разговарајте со групата за клучните компоненти на една добра приказна:

- Еднаш постоеше
 - Херој или хероина
 - Пречка или предизвик да се надминат
 - Се случи магија или беа примени подароци
 - Избор да се направи
 - Разрешница за пречката
 - И среќен крај (5 мин)
3. Поделете ги учесниците во мали групи, и кажете им на групите дека сега тие треба да напишат нивна приказна со која ќе пренесат позитивна порака со која ќе се надмине омразата и дискриминацијата.

4. Истакнете дека приказните добро функционираат со слики и прикази, и затоа може да бидат креативни и да излезат од обичниот свет. Можеби херојот (или хероината) има 3 раце или 2 глави или е Марсовец. Охрабрете ги учесниците да бидат креативни колку што можат повеќе. (30 – 40 мин).
5. Повикајте ги секоја од групите да ја прочитаат својата приказна. Доколку времето дозволува, дозволете и општа дискусија за тоа дали приказната ја исполнила целта да пренесе порака која може да помогне во борбата против дискриминацијата. Побарајте повратни информации или фидбек од целата група за секоја од приказните – како може да се направат уште подобри? (15 мин)

Белешка: Кога се користи во училницата, оваа активност може да се прошири – односно повеќе време да се посвети на разбирањето на компонентите на добра приказна. Исто така, ве охрабруваме да побарате од децата и да ја одглумат приказната. Можеби ќе сакате на крајот на училишната година целиот клас на ученици да направат претстава за приказна.

13. Справување со дискриминацијата и задевањето и малтретирањето во училницата

(Белешка: оваа активност беше заеднички изработена со ромскиот активист – Мањола Вези¹)

Овој модул има за цел да се разгледаат тешкотиите со кои се соочуваат ромските деца во редовните училишта и да се подигне свеста за појавата на дискриминација и сегрегација. Во овој модул се користат активности кои на наставниците треба да им помогнат да разберат како нивното однесување игра клучна улога за подобрување на образовното ниво на ромските деца и преку нивно охрабрување дека се зголемува мотивираноста на децата, а тоа има директно влијание на степенот на запишување и посетување на ромските деца на училиштето.

1 Биографијата на Мањола Вези може да се види во Анекс 1.

Резултати од учењето:

- Да се стекне разбирање дека честопати во училиницата може да се случи несвесно ромските деца да бидат дискриминирани и да се размисли за ефективните начини на кои треба да им се пристапува на ромските деца во училиниците;
- Да се направи разграничување/размислување за позитивните и негативните пристапи кои се користат во праксата;
- Да се размисли за позитивните начини на кои наставниците можат да им помогнат на ромските деца да ги надминат пречките со кои се соочуваат;
- Да им се помогне да се создаде атмосфера на доверба помеѓу наставниците, ромските деца и родителите.

Основни принципи: Во студиите на случај кои се наведени подолу, претставени се реални животни ситуации кои ги покажуваат понекогаш непознатите тешкотии со кои се соочуваат ромските деца и нивните родители, во обидите да се посетува училиштето и да се биде во училиницата. Важно е да се стекне разбирање за тие тешкотии и да се направи обид за изнаоѓање на практични решенија во овие ситуации. Исто така, важно е да се научи дека не е сè така како што изгледа, и да се подобрат вештините за слушање и да се провери трпението на наставниците и нивните асистенти. Тоа, исто така е и важна улога на ромските родители, но тоа ќе се дискутира во активностите на Прилог II.

Потребно да се обезбеди:

- Материјали со практични студии на случај (види погоре, учесниците добиваат по еден случај на група)
- Материјал со листа на прашања

Време: 90 мин

Упатства:

1. Информирајте ги учесниците на што се однесува вежбата. Информирајте ги дека целта е да им се помогне на наставниците подобро да разберат колкава е комплексноста и да им се помогне да изнајдат решенија. (5 мин)
2. Објаснете го процесот низ кој ќе поминат наставниците со тоа што еден од случаите ќе го земете за пример, користете го материјалот и прашањата за да се анализира ситуацијата и изнајдете можни решенија. Дадете време

- за поставување прашања од страна на учесниците за да се обезбеди дека постои разбирање. (15 мин)
3. Поделете ги учесниците по групи. Поделете ги материјалите за учесниците (по еден случај на група)
 4. Побарајте од учесниците (наставниците) да ги анализираат дадените ситуации и да ги идентификуваат административните постапки, како и нивното лично прилагодено постапување како одговор на дадените ситуации. (20 мин)

Користете ги следните прашања за да се развие анализата:

- Што се случува во дадената ситуација?
 - Од аспект на секој од учесниците во ситуацијата – објаснете како вие сметате дека тие ќе гледаат на ситуацијата (секој член на групата ќе игра улога на едно лице/група вклучено/а во дадената ситуација)
 - Кои сметате дека се потребите на секое лице/група?
 - Чии потреби се задоволени? Дали постојат други начини на кои може да се задоволат тие потреби?
 - Чии потреби не се задоволени? Како мислите дека може да се задоволат тие потреби?
 - Дали сметате дека некои права се повредени? Кои права? И чии се тие права?
 - По ваше мислење, што (и кој) треба да се промени во ситуацијата? Треба да размислувате колку што може покреативно – сите можни промени може да се вклучат во оваа фаза
 - Каде сметате дека е можно да се направи промена? (некои од идеалните промени кои ви се допаѓаат може да не бидат реални)
 - Што може да се направи за да се промени ситуацијата, и од кого?
 - Што можете вие да направите (доколку ваква ситуација има во вашето училиште) за да помогнете овие промени да може да се спроведат? (направете акциски план).
5. Повторно соберете ја целата група заедно, а секоја од помалите групи треба да направи презентација на нивното решение или можни решенија. Дадете можност за повратни информации (фидбек) или коментари од страна на другите учесници (по 10 минути за секој случај)
 6. На крајот, запрашајте ја групата кои се главните работи кои ги научиле? (5 минути)

Материјал за учесниците - Прашања

Што се случува во дадената ситуација?

Од аспект на секој од учесниците во ситуацијата – објаснете како вие сметате дека тие ќе гледаат на ситуацијата (секој член на групата ќе игра улога на едно лице/група вклучено/а во дадената ситуација)

Кои сметате дека се потребите на секое лице/група?

Чи потреби се задоволени? Дали постојат други начини на кои може да се задоволат тие потреби?

Чи потреби не се задоволени? Како мислите дека може да се задоволат тие потреби?

Дали сметате дека некои права се повредени? Кои права? И чии се тие права? По ваше мислење, што (и кој) треба да се промени во ситуацијата? Треба да размислувате колку што може креативно – сите можени промени може да се вклучат во оваа фаза

Каде сметате дека е можно да се направи промена? (некои од идеалните промени кои ви се допаѓаат може да не бидат реални)

Што може да се направи за да се промени ситуацијата, и од кого?

Што можете вие да направите (доколку ваква ситуација има во вашето училиште) за да помогнете овие промени да може да се спроведат? (направете акциски план).

Личности во случајот:

	Личност 1	Личност 2	Личност 3	Личност 4
Како личноста гледа на ситуацијата?				
Кои се потребите на оваа личност?				
Дали се задоволени тие потреби? ДА/НЕ				
Како може да се задоволат тие потреби?				
Дали има повреда на правата?				
На кои права?				
Што може да направи оваа личност за да ја промени ситуацијата?				

Сега наведете кој е исходот кој го претпочитате за да се промени ситуацијата
.....
.....

Доколку оваа ситуација се случеше во вашето училиште, што можете да направите за да бидете сигурни дека дошло до промени? (направете акциски план)

Материјал за учесниците - случаи обезбедени од Мањола Вези:

Случај 1

Марија само што наполни седум години. Поминуваат последните денови од месец август и нејзините родители сакаат да ја запишат во училиштето во близина на нивната населба. Тие одат заедно со Марија во училиштето кај директорот за да ја запишат. Првиот ден им кажуваат да дојдат повторно утре, бидејќи тој ден се одржувал состанок со наставниците. Следниот ден асистентот им кажал да го донесат изводот од матичната книга на родените и картонот за вакцинација на Марија.

Родителите на Марија се обратиле кај општинската служба за да земат извод од матичната книга на родените, но општинскиот службеник не им дал бидејќи го немале платено данокот на имот. Исто така, се соочиле со тешкотии да го добијат картонот за вакцинација на Марија бидејќи често патувале и заради тоа не ги следеле сите фази од вакцинацијата на Марија. Повторно се обратиле кај директорот на училиштето за да го информираат за тешкотиите со кои се соочиле.

Случај 2

Енеа има седум години. Тој оди во прво одделение во основното училиште. Тој нема посетувано воопшто предучилишно образование и има тешкотии да ги разбере лекциите. Честопати, тој доаѓа на училиште без напишана домашна работа. Наставничката се обратила кај родителите, но тие кажале дека се неписмени и не можат да му помагаат со домашните задачи. Другите деца не сакаат да седат во иста клупа со него бидејќи тој е Циганин. Тој секогаш си заминува дома плачејќи. Тој повеќе не сака да оди на училиште.

Случај 3

Емануел е енергично момче од ромска националност и оди во трето одделение. Тој не е многу добар во пишувањето на домашните задачи, но многу сака музика. Тој сака да пее и е многу активен за време на часовите по музичко образование. Тој многу добро свири на виолина, а тоа го научи од неговиот дедо. Во рамки на новогодишната прослава во училиштето ќе се организира концерт. Таму ќе бидат поканети познати личности од јавноста. Наставничката одбра 5 ученици од одделението да се подготват да го претставуваат нивното одделение. Емануел не беше избран и покрај фактот што наставничката еднаш му кажа дека тој е најдобар на часовите по музичко. Тој замина дома и им кажа на родителите што се случило.

Тие му кажаа дека не е одбран затоа што е Ром, и независно од тоа колку добар тој може да биде, тие нема да се однесуваат со него подеднакво. Од тој ден натаму, песната на Емануел повеќе не можеше да се слушне ниту за време на одморите, ниту на часовите по музичко образование.

Случај 4

Алесиа, ромско девојче, седи во првата клупа до едно девојче Аурора, која не е од ромска националност. Тие двете добро се согласуваат. Аурора е добра ученичка и одвреме навреме помага на Алесиа да ја напише домашната задача. Еден ден, мајката на Аурора дојде на училиште. Таа разговараше со наставничката и тврдеше дека ги снемало дидактичките материјали на нејзината ќерка и дека ги изгубила во класот. Наставничката кажа на Алесиа да седне на последната клупа, а едно момче од неромско потекло го седна до Аурора.

Случај 5

Ромско семејство живеат во ромската населба во близина на железницата и сакаат да ја запишат нивната ќерка во основното училиште. Тие се упатија во училиштето кое е во близина на нивната населба за да ја запишат. Асистентот на директорот побара да го донесат изводот од матичната книга на родените и картонот за вакцинација на нивната ќерка. По два дена, родителите повторно се упатија во училиштето со потребните документи, но асистентот им кажа дека нема повеќе места во училниците за нови деца и дека треба да ја запишат нивната ќерка во другото училиште, кое се наоѓа на другата страна на железничката пруга. Тие му кажалe на асистентот дека не сакаат да ја запишат нивната ќерка во другото училиште бидејќи се плашеле да ја пуштат секој ден сама ја преминува пругата. Тие продаваат носена облека во околните села и не можат да ја носат на училиште.

Случај 6

Роналд има десет години. Тој е единствениот Ром во училиницата. Еден ден наставничката дошла на час и побарала да кренат рака учениците кои се Роми, бидејќи затоа што тие се сиромашни училиштето ќе им даде бесплатни учебници. Тој дотогаш го немал откриено своето етничко потекло, и не кренал рака бидејќи се плашел дека другите ќе постапуваат со него различно заради тоа. Тој не им кажал на родителите за тоа бидејќи се плашел дека ќе го прекорат. Тој е свесен дека неговите родители имаат финансиски тешкотии.

Случај 7

Повеќето ромски деца кои живеат во населбите во Тирана во близина на реката не посетуваат училиште бидејќи работат заедно со нивните родители (собираат материјали за рециклирање). Скендер, млад татко на две деца сака неговите деца да се образуваат. Тој секој ден ги носи неговите деца на училиште со неговото импровизирано возило, а потоа оди наоколу и собира отпаден материјал и лименки. Кога завршуваат часовите, тој доаѓа да ги земе. Еден ден кога тој дошол да ги земе децата од училиште, тие му кажале дека не сакаат повеќе да одат на училиште бидејќи директорката на училиштето ги однела во училишните купатила и ги натерала да се избањаат пред да влезат во училиницата. Другите ученици се исмевале со нив.

Кога тој зборувал со директорката, таа му кажала дека сакала да им помогне на децата бидејќи семејството нема соодветни услови да ги носи чисти на училиште. Таа кажала дека сакала тие да се чувствуваат добро. Другите деца не сакале да се дружат со нив затоа што тие „мирисале лошо“.

14. Подобрување на сликата за себе/ самодовербата кај сите деца²

Имањето здрава самодоверба е важно за сите нас. Тоа е важно и за децата кои се склони да бидат задевани и малтретирани и кои може лошо да постапуваат со другите деца, како и за децата кои се жртви на таквото лошо однесување. Всушност, може да се тврди дека развивањето на самодовербата кај децата кои се склони да бидат задевани и малтретирани е од особена важност. Задевањето и малтретирањето, како и покажувањето моќ врз другите е еден од начините на кои некои луѓе ја градат својата самодоверба. Бидејќи е јасно дека тоа не е здраво, и дека не е пожелно, важно е да се изнајдат здрави начини на кои децата ќе ја развиваат позитивната самодоверба т.е. начини на кои ќе создаваат здраво чувство за себе, а притоа во исто време ќе признаваат дека секој има добри квалитети – вклучувајќи се беси и останатите.

Активностите кои се предложени во овој модул имаат за цел да се гради таквата здрава позитивна самодоверба. Имањето самодоверба е важно за секого – но, проблемите постојат кога таквата самодоверба се стекнува за сметка на останатите, а тоа е токму она што се случува кога има задевање и малтретирање. Тоа може да се случи кога самодовербата се базира на чувство дека некој е ‘подобар од’ другите, или преку споредба со другите дека некој е подобар или преку задевање и малтретирање, а тоа не е здраво. Меѓутоа, позитивната самодоверба може да се развие преку добро постапување со себе и водење грижа за себе – преку грижа за самиот себе која би се очекувала од другите.³

а) Користење уметност како алатка за борба против дискриминацијата

Основни принципи: Оваа активност со уметност е вклучена бидејќи малите деца се многу креативни и честопати се служат со уметност за да се изразат себеси. Во училиштата децата честопати цртаат, но во тие цртежи има содржано мноштво на информации до кои честопати не може да се дојде. Потребно е да постои сензитивност за да се прибираат таквите информации и за да може да се споделат со класот. Со оваа активност се прави структура за наставниците да научат нови начини како да се служат со активности во кои има уметност, а тоа ќе им помогне на децата да развиваат позитивна самодоверба. Со оваа активност, на наставниците им се покажува различен начин да поставуваат прашања за да на децата им се даде нова можност да

2 Некои од активностите во овој дел се инспирирани и прилагодени од Програмата за внимателно сочувство која ја имаат изработено Christopher Germer и Kristin Neff.

3 Види на пример <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-6494.2008.00537.x/pdf>
http://greatergood.berkeley.edu/article/item/try_selfcompassion/

зборуваат за аспекти од нивниот живот на безбеден и незаконувачки начин. Исто така, наставниците се охрабруваат да престанат со одобрување на сработеното од некои деца и неодобрување на сработеното од други деца, притоа помагајќи им да изградат доверба и самодоверба на сите деца во класот.

Резултати од учењето:

- Да се научи како да се применуваат прашања со отворена структура за да им се помогне на децата да се отворат повеќе за нивниот живот
- Да се изгради емпатија во класот преку создавање простор за децата да зборуваат на безбеден и структуриран начин
- Да се научи како да се применува техниката која ќе им помогне на децата да развиваат вербални и невербални комуникациски вештини
- Да се научи да се создаде безбеден и незаконувачки простор за децата да зборуваат за работите кои им се важни и да изградат позитивна самодоверба за себе.

Ресурси: Хартија, боици, моливи и маслени бои.

Време: 1 час

Упатства:

1. Објаснете дека активноста е составена од два дела – првиот дел од активноста се заснова на цртање и во неа учествуваат сите. Вториот дел треба да им помогне на наставниците да научат нови вештини. Објаснете дека во вториот дел на активноста, наставниците ќе научат да ги прошират начините на кои тие користат активности со уметност во училиницата.
2. Во првиот дел од активноста, секој од учесниците треба да направи цртеж кој се однесува на тема која сте ја избрале. Погодни примери за тоа може да вклучуваат:
 - Вечера со моето семејство
 - Моето семејство дома
 - Еден мој вообичаен ден
 - Мојот сон за иднинатаИтн.

Темите кои се предложени се неутрални и обични; темата треба да биде лесно разбирлива за сите во групата. (10 – 15 мин)

3. Соберете ги учениците заедно и дадете им кратко време да ги разгледаат цртежите.
4. Објаснете дека овој дел од активноста се однесува само на наставниците.
Објаснете дека ќе побарате еден (или повеќе) доброволци, кои ќе ги 'интервјуирате' на одреден начин. Другите наставници треба да набљудуваат што прашувате и како го правите интервјутото за да го научат процесот, кој потоа би можеле да го применат со децата во училиницата.
5. Објаснете дека за да може да се доведе до максимум потенцијалот за учење од оваа вежба кај сите различни учесници (сите наставници), ќе бидат разгледани различни аспекти. Затоа поделете ги во најмалку 7 мали групи. На секоја од малите групи кажете им да следат различен аспект, односно:
 - i) Кои се чекорите во процесот на спроведување на интервјутото?
 - ii) Каков тип на прашања користите?
 - iii) Каков вид на забелешки давате?
 - iv) Како одговара лицето?
 - v) На кој начин овој процес се поврзува со обуката за недискриминација?
 - vi) Кои вештини се развиваат кај лицето кое е интервјуирано?
 - vii) Кои вештини се развиваат кај лицата кои го набљудуваат интервјутото?
6. Побарајте добровolec кој ќе сака да го покаже својот цртеж и да зборува за него.
 - а) Седнете или застанете до тоа лице (наместо наспроти него, за да можете да ги видите истите работи што ќе ги прави тој/таа)
 - б) Проверете ја поставеноста на цртежот (вие може мислите дека знаете кој е правилниот начин на поставеност нагоре – но, може да не бидете во право – затоа проверете)
 - в) Побарајте од добровolecот да ви раскаже за приказната
 - г) Прашајте кој е најважниот дел од сликата за него/неа и што значи тоа за него/неа.
 - д) Прашајте какво било чувството да се направи тој цртеж, и какво е чувството сега.
 - ѓ) Поставете други поопширни и отворени прашања, а со тоа на добровolecот ќе му дадете можност да каже сè што сака во врска со цртежот.

- е) Прашајте дали цртежот има некаква порака – која би била пораката?
- ж) Прашајте дали има нешто друго што сака да го сподели во врска со цртежот?
- з) Заблагодарете се за подготвеноста да се споделат работи во врска со цртежот

Белешка: Може ќе сакате да дадете некои општи коментари во врска со формите, боите и нијансите на цртежот.

Внимавајте на следното:

- **ИЗБЕГНУВАЈТЕ** било какви изјави со кои го осудувате квалитетот на цртежот или да кажете дали ви се допаѓа или не, т.е. Избегнувајте коментар како што се ‘Убав е’ ‘Прекрасен е’ итн.
(Тешко е таквите коментари да се даваат униформно на сите деца и може да биде обесхрабрување за децата кои не добиваат такви позитивни, субјективни коментари – тие еднакво ќе се изразат преку своите цртежи, но може тоа да не делува многу естетски за вешто око)
- **НЕ ГО** толкувајте цртежот
- **НЕ ГО** анализирајте цртежот
- **НЕ** претпоставувајте дека знаете за која форма станува збор – ако видите правоаголен предмет за кој мислите дека е маса – треба да прашате која е таа форма и не претпоставувајте дека знаете како луѓето се изразуваат себеси – тоа можеби воопшто не е маса, туку книга (на пример).
- **НЕ ПРЕТПОСТАВУВАЈТЕ** дека знаете кој дел од цртежот е најважен– само оној кој го нацртал може да го знае тоа.

Работа на лицето кое го врши интервјуто е да поставува прашања за да се даде можност на лицето да сподели што сака. Интервјуто не треба да го користите за да извлечете информации од детето, но можете како спореден производ да дознаете повеќе за средината во која живее детето и како тоа гледа на светот околу себе (кое меѓу другото може да биде корисно за вас во улогата на наставник). Целта на вежбата е да се помогне да создавате безбедна средина за детето да каже колку што може повеќе или колку што може помалку за цртежот и како тоа се однесува на животот на детето, како што тоа сака. Бидете свесни дека некои деца ќе немаат што многу да кажат – и бидете внимателни да го почитувате тоа.

Доброволецот ќе развива вештини за комуникација и способност да се изрази себеси, својата самодоверба и самопочит.

Останатите кои слушаат ќе развиваат вештини за слушање, вештини за емпатија, ќе увидат дека животот на таа личност можеби и не е толку различен – со што се зајакнува концептот на споделени заеднички човечки работи.

Овозможете 5 – 10 минути за интервјуто.

7. Ако дозволува времето направете повеќе од едно интервју.
8. Дадете неколку минути за да се соберат малите групи и треба да постигнат договор околу одговорот на нивното прашање. (5 мин)
9. Повикајте ја целата група повторно да седне заедно и побарајте од секоја од групите по редослед за споделат што забележале. Помогнете и на групата да ги забележи работите кои беа истакнати погоре.

Одговори на прашањата за малите групи кои се наведени под точка 5 погоре

- i) Чекорите се идентификувани во точка б погоре
- ii) Поставувајте отворени ненасочени прашања
- iii) Давајте отворени и неосудувачки коментари
- iv) Лицето обично би одговорило со споделување на личните детали за својот живот/животна ситуација, и да сподели чувства за ситуацијата на начин на кој тоа ќе им овозможи да размислуваат за тоа на нов начин
- v) Тие се идентификувани во основните принципи и резултати од учењето погоре
- vi) Тие се идентификувани на крајот на точка б погоре
- vii) Тие се идентификувани на крајот на точка б погоре

Водете ја дискусијата во целата група за активноста и како таа може да се примени во училиницата.

Важно е на избраната тема да се гледа како на една од многуте теми која тие може да ја искористат за да децата нацртаат цртежи кои потоа овозможуваат вакво вид на споделување. Во текот на училишната година, секое дете треба да добие можност да зборува за цртежот. Градењето на позитивна самодоверба е важно за сите деца во класот – децата од малцинските групи обично имаат мала самодоверба, особено доколку се изложени на задевање и малтретирање во училиштето. Воспоставувањето на здрава самодоверба кај децата од мнозинските групи е еднакво важно – така што тие нема да се оддадат на задевање и малтретирање за да се стекнат со самодоверба, како што е потребата да создаваат емпатија помеѓу децата, кое може да се случи преку примена на ваквите прашања и отворено споделување со децата.

б) Дневник за благодарност

Основни принципи: Чувствувањето благодарност и развивањето на благодарност претставува еден од начините на кои се создава позитивна самоверба. Студиите имаат покажано дека луѓето кои се благодарни е помалку веројатно да бидат љубоморни на другите, и ќе имаат помалку потреба да ги задеваат и малтретираат другите. Исто така, покажано е дека благодарноста е однесување кое лесно се учи. Затоа, со оваа активност се развива чувството на благодарност.⁴

Резултати од учењето:

- Да се научи да се биде благодарен за добрите работи во животот
- Да се цени дека имањето чувство на благодарност за добрите работи во животот може да помогне да се чувствувате подобро во сопствените животни ситуации и така да се зголеми позитивната самоверба

Ресурси: Мала тетратка за секој учесник, мало парче квалитетно чоколадо (или сочно овошје) за секого.

Време: 10 – 15 мин

Упатства:

1. Претставете ги основните принципи и објаснете како водењето дневник за благодарност и давањето време на децата на училиште да водат дневник за благодарност може да ја намали нивната потреба да ги задеваат и малтретираат другите деца.
2. Како тест за оваа активност поделете по едно мало парче квалитетно чоколадо. Кажете им на учесниците дека сè уште не може да го јадат чоколадото (!). Кажете им да го погледнат чоколадото, и дека исто така може и да го помиришаат. Кажете им да се отворат кон тоа како ќе го јадат чоколадото, како тие ќе го густираат и да го ценат тоа до последниот момент. Потоа најавете дека може да почнат да го јадат чоколадото и кажете им дека треба да го јадат колку што е можно побавно. (5 мин)

4 Види на пример <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-9450.00041/abstract>.

3. Откако ќе го изедат чоколадото, поделете ги тетратките и информирајте ги учесниците дека тетратките се за нив за да ги забележуваат сите работи за кои се благодарни секој ден. Тие може ќе сакаат да ја декорираат тетратката. Може да почнат со едноставни работи, како што се здраво тело, интелигентен ум, храна, образование, сончев ден. Кажете им да бидат колку што можат поконкретни. 'Благодарен сум за начинот на кој сонцето сјае врз реката во близина на мојата куќа и како се одразува светлината' наместо 'Благодарен сум за сончевите зраци' (5 - 10 мин)
4. Истакнете дека доколку ова редовно се применува во училищата, таквата активност може да се вклопи на часовите по мајчин јазик за да се збогати вокабуларот; а децата може да ги споделуваат работите за кои се благодарни и така да се инспирираат едни со други.

в) Во нашиот клас

Основни принципи: Со оваа активност се гради вештина за давање и примање позитивен фидбек, а тоа овозможува децата да развиваат позитивни контакти помеѓу себе, да се ценат себеси и другите, и да увидат дека сите имаат добри квалитети. Давањето и примањето позитивен фидбек помага да се изгради позитивна самодоверба, бидејќи преку примањето позитивен фидбек учиме дека ако другите луѓе ги ценат нашите добри квалитети, тогаш можеме всушност да го правиме истото. Исто така, давањето позитивен фидбек е важна вештина која треба да се научи бидејќи притоа учиме да ги цениме квалитетите на другите, и да преземеме ризик да им кажеме без на ниен начин да не се потценуваме себеси во тој процес. Давањето и примањето позитивен фидбек може да биде предизвик во одредени култури – сепак тоа е важна вештина за сите, и генерално луѓето ценат кога им се кажуваат работи за нив кои ви се допаѓаат.

Резултати од учењето:

- Да се научи како да се цениме себеси и останатите
- Да се научи да се прима она кое другите луѓе го гледаат како нивни добри квалитети
- Да се разбере дека секој има добри квалитети и дека луѓето обично сакаат да примаат таков фидбек

Ресурси: Хартија, боици, маслени бои

Време: 30 мин

Упатства:

1. Побарајте од децата да си ги нацртаат дланките едни на други.
Објаснете дека оваа дланка претставува нешто кое тие го сакаат во врска со себе и за другите. На средина треба да го напишат нивното име и нешто кое им се допаѓа лично за себе. (5 мин)
2. Потоа треба да ги употребат прстите кои тие ги нацртале за другите деца во нивниот клас. Тие треба да го напишат името на детето и квалитетите кои им се допаѓаат за тоа дете. Вие треба да ги охрабрувате децата да ги ставаат имињата не само на своите другари, туку и на останатите во класот кои не ги познаваат толку добро. (Можете да им дозволите да вклучат луѓе како што се членови на семејството на нивната рака, доколку сакате да им олесните). Ако сакате децата поопширно да се зафатат со тоа, охрабнете ги да ги најдат добрите квалитети за децата кои тие не ги познаваат така добро.
Може ќе сакаат да ја декорираат дланката. (10 – 15 мин)
3. Откако ќе завршат, поставете ги сите нивни дела на ѕидот и дадете им можност на сите да ги разгледаат, и видете како сите тие се поврзани едни со други. Вие може ќе сакате да водите дискусија за квалитетите кои секој ги поседува – но, на сите нема да им се допаѓаат истите тие квалитети за одредени луѓе. (5 – 10 мин)

г) *Помагање на пријателите*

Основни принципи: Оваа активност се фокусира на градењето здрава самодоверба преку процес на комуникација со друг човек со пишување писма. Здравата самодоверба се гради преку споделување на лични ситуации, ценење на добрите работи кои се случуваат, и потоа давање и добивање поддршка кога тоа е потребно. Оваа активност треба да биде прва сработена кога работите одат добро, за да може да се развијат вештини кои подоцна ќе бидат применети кога ќе се јави потреба од справување со попроблематични ситуации. Корисно е оваа активност да се повторува од време на време за различни ситуации – така што позитивната самодоверба ќе се гради постепено. Активноста помага да се изгради самодовербата бидејќи учесниците се стекнуваат со капацитет да помогнат на некој друг – дури и во нивната имагинација – како и да се стекнат со одредено чувство за тоа што се случува во нивните животи. Исто така, активноста може да им помогне на учесниците да увидат дека имаат вештини и силни страни кои е корисно да се развиваат и да развиваат чувства на поврзаност со светот пошироко.

Резултати од учењето:

- Да се развие здрава самоверба преку комуницирање и помагање на други луѓе
- Да се прифати дека и другите луѓе имаат секакви ситуации со кои треба да се справат и дека преку комуникацијата сите можеме да си поаѓаме и да се поддржуваме.
- Да се развие чувство на поврзаност со другите преку пишување писма
- Да се збогати вокабуларот и да се градат комуникациски вештини при пишување за разни ситуации

Ресурси: Хартија, пенкала

Време: 25 -30 мин

Упатства:

1. Објаснете дека оваа активност има за цел да им помогне на учесниците да развиваат позитивна самоверба преку ширење на сопствените гледишта. Овој процес ќе биде прикажан преку активноста која може да се применува од време на време за да се изгради позитивната самоверба за разни типови на ситуации – и конечно да се поддржат луѓето кои се соочуваат со проблематични или тешки ситуации. (5 мин)
2. Кажете им на учесниците да ги затворат очите и да се присетат на секоја среќна ситуација која им се случила неодамна, некој мал постигнат успех или кога нешто испаднало како што треба. Тие треба да се присетат на ситуацијата колку што е можно појасно.
Прашајте:
 - Кој друг беше вклучен во ситуацијата? – членови на семејството? На училиште? итн .
 - Каде биле тие?
 - Побарајте да се присетат на било која физичка сензација како што се мисири, звуци, или како тие се чувствувале физички кога тоа се случило, итн. (5 мин)
3. Кажете им на учесниците дека треба да замислат дека тие имаат пријател кој доживеал, или тукушто ќе доживеа потполно иста –или многу слична – ситуација.
4. Побарајте да напишат писмо на овој пријател. Што би сакал тој човек да знае, да му помогнете да ја цени и да добие највеќе од таа ситуација? (10 мин)

5. Објаснете дека затоа што светот е толку голем и бидејќи има толку многу (луѓе) деца во него (милиони и милиони) , речиси е сигурно дека има некој некаде во светот кој се соочува со истата или многу слична ситуација токму во тој момент.
6. Сега кажете им да го прочитаат писмото за себе како да тие го добиле истото писмо од свој пријател, кој многу добро ги познава и точно знае како тие се чувствуваат. (5 мин)
7. Соберете ја повторно целата група и прашајте ги како се чувствувале во врска со вежбата. Прашајте ги дали добиле некаков свеж увид во нивната ситуација. Може да предложите еден или двајца од учесниците да ги споделат своите писма. (5 мин)

Опција:

8. Проширете ја вежбата – или сега или подоцна – со тоа што ќе ја повторите вежбата за пишување писмо, но овој пат тие треба да напишат писмо до пријател за ситуација која е вообичаена секојдневна појава – денеска на училиште, за време на паузата, дома со моето семејство, итн.
9. Подоцна, можете да ја повторите вежбата со учесниците за пишување за ситуација која била важна, но помалку или повеќе неутрална, или ситуација која била тешка но за која тие се чувствуваат дека се справиле доволно добро, или пак ситуација која била помалку проблематична.
10. Можете да истакнете дека тие можат да му пишат на пријателот секогаш кога сакаат, и дека процесот на пишување писмо до/или замислен пријател може да биде за нив корисно кога се соочуваат со тешка или проблематична ситуација.

Белешки:

- Оваа активност може да се применува на часовите по мајчин јазик за да се развива вокабуларот и вештините за пишување, како и позитивната самодоверба која е во фокусот на оваа активност.
- Ваквата самодоверба е важно да се гради постепено и да не се фокусираме директно на проблематични ситуации, што може да ги наведе учениците да ги 'оживеат' ситуациите кои биле особено проблематични, на начин кој нема да биде корисен.
- За учесниците може да биде корисно да ги зачуваат писмата кои ги напишале, така што ќе можат да ги прочитаат во иднина кога ќе им бидат потребни.

ДЕЛ Е

Завршен Дел

Во завршниот дел на прирачникот има два модули – најпрво модул кој ќе им овозможи на учесниците да размислуваат за наученото и да идентификуваат како тие можат да го применат наученото во нивните училници. Последниот модул содржи активности кои се погодни како завршни активности..

15. Планирање

a) Активност за планирање

Основни принципи: Целта на оваа активност е да се помогне на учесниците да ги максимизираат придобивките од обуката. Намерата е тие да се поддржат во примената на наученото на нивни личен начин. Намерата е тоа примарно да се направи со наставниците.

Резултати од учењето:

- Да се идентификува што тие научиле и како тоа може да се примени во пракса.
- Да се идентификуваат чекорите кои ќе биде потребно да се преземат.

Ресурси: Хартија, пенкала

Време: 15 – 20 мин

Упатства:

1. Прашајте ги учесниците дали се чувствуваат дека научиле нешто вредно за време на обуката? Може да биде корисно доколку направите кратко резиме на сработените активности.
2. Објаснете дека следните чекори се да се открие како тие работи може да се применат во нивната средина
3. Секој од учесниците треба самостојно да го напише следното:
 - Работи кои се научени и активности кои може да се применат.
 - Работи кои би ги промениле како резултат на наученото
 - Кои чекори треба да се преземат?
 - Дали некој друг треба да биде вклучен? Како може тие да бидат вклучени?
 - Кога може да се направи тоа?Доколку е можно треба да направат детален план со временски распоред.

б) *Домашна задача и последователни активности*

Домашната задача од овој курс е секој од наставниците со нивните класови да изработат постер за новата работа која се одвива во училиницата како резултат на обуката, а тоа треба да ги одрази промени кои се случуваат во училиштето.

16. Завршни активности

Тука се претставени три алтернативни активности како најпогодни начини да се заврши работата со групата. Една или повеќе од овие активности може да бидат соодветни.

а) Посакување добро

Основни принципи: Целта на оваа активност е да се помогне на учесниците да бидат благодарни за добрите работи кои ги имаат во животот и да го прифатат ставот да ги споделуваат добрите работи. Психолозите имаат покажано дека колку повеќе сме благодарни за добрите работи толку подобро ќе се чувствуваме, и веројатно е дека помалку ќе ги повредуваме другите.⁵

Резултати од учењето:

- Да се идентификуваат добрите намери кои ги имаме за себе и за останатите.
- Да цениме што другите луѓе исто така им посакуваат добро на другите

Белешка: Оваа активност не е погодна за работа со многу мали деца.

Потребни Ресурси: Хартија и пенкала

Време: 20 - 30 мин

Упатства:

1. Поканете ги учесниците да ги затворат очите и воведете ги во едно кратко размислување:
Кажете им да размислуваат за сите луѓе на кои тие им се важни, кои ги сакаат, и кои имаат добро мислење за нив. Размислете за тоа колку сте им важни на луѓето околу вас и во светот. Дозволете си себеси да се исполните со сета љубов која ја чувствувате. Почувствувајте за љубовта за себе, се додека сте исполнети и потоа дадете им ја на другите, на сите луѓе кои ви се важни, и потоа дадете ја љубовта на сите луѓе во светот. (3 мин)
Сега отворете ги очите
2. Прашајте ги учесниците дали има една работа која би си ја посакале на себе, и што би било тоа?

⁵ Види на пример <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1760846&show=abstract>.

3. Прашајте ги учесниците доколку има една работа која тие би ја посакале на целиот свет и на сите луѓе, и што би било тоа.
4. Дадете им време на учесниците да ги запишат или нацртаат своите желби. (5 мин)
5. Повикајте ги учесниците да ги споделат сите свои желби – лични желби и желби за сите луѓе во светот. (10 мин)
6. Прашајте ги учесниците зошто мислат дека сте ја направиле оваа активност и како таа активност се поврзува со целата обука?
Објаснете дека со создавањето на позитивно чувство, ние создаваме и поддржуваме позитивни мисли во мозокот. Објаснете дека психолозите имаат покажано дека таквите мисловни обрасци ја намалуваат потребата да се гледа на другите со обвинување или како на жртвени жариња⁶ (5 мин)

Белешка: Оваа активност може да се прави во училницата од време на време за да се создава чувство на добра волја и да се посакува добро за себе и за останатите.

б) *Предавање на камен*

Основни принципи: Како завршна активност, учесниците споделуваат по неколку зборови за да го комплетираат своето искуство

Резултати од учењето:

- Да се соопштува на другите како се чувствуваме
- Да се слушаат другите додека зборуваат со почит
- Да се резимира како се чувствувате

Ресурси: Камен или друг мал предмет кој лесно може да се предаде од еден на друг.

Време: 30 мин

⁶ Види на пример http://www.heartmathbenelux.com/doc/McCratyreal_article_in_integral_review_2009.pdf.

Упатства:

1. Објаснете дека ова е последната активност која ќе ја направи групата и дека тоа претставува шанса за нив да ги дадат и своите завршни коментари. Истакнете дека на секого ќе му дадете по една минута да зборува и дека ќе ги потсетите кога истекува времето. Потсетете ги дека треба да се слушаат помеѓу себе внимателно и дека може да зборува само оној кај кого се наоѓа каменот.
2. Предавајте го каменот од еден на друг и дозволете им на сите да зборуваат според редоследот.

в) *Крај*

Основни принципи: Краток едноставен начин да се заврши работата со групата.

Резултати од учењето: Да се направи едноставен краток формален начин за крај на работата со групата.

Ресурси: Простор во кој може да се застане.

Време: 5 мин

Упатства:

1. Застанете и направете круг. Кажете им на учесниците во групата за момент да го разгледаат кругот и да најдат начин како ќе се заблагодарат на другите за споделените искуства.
2. Кажете им на учесниците да се свртат на другата страна, и притоа истакнете дека тие сега можат да го почувствуваат присуството на другите и покрај тоа што не можат да ги видат.
3. Сега кажете им на учесниците да направат еден чекор надвор од кругот. Сега можете да најавите дека тоа е крајот, и дека секој од учесниците со себе ќе понесе дел од искуствата.

Прилог 1

Основни информации за дискриминацијата на Ромите⁷

Подготвено од: Мањола Веизи

Мањола го води „Центарот за правата на жените Ромки“ во Албанија и е ромски активист повеќе од десет години. Таа има завршено факултет по право и е многу активна за разни ромски прашања, како што се домување и легализација и ромските жени и семејните прашања, правата на Ромите, итн. Таа била активно вклучена во разни иницијативи на UNDP, OSFA, OSCE, ERRC кои имале за цел да се подобрат животните услови на Ромите и заштитата на правата на Ромите.

Основни информации

Ромите претставуваат една од најголемите етнички малцински групи во Европа. Според студијата на Amnesty International од 2010, има околу 10 милиони Роми во Европа и околу 80% од ромската популација во Европа живее во земјите членки и земји кандидатки за членство во ЕУ.

⁷ Активноста која е поврзана со овој текст може да се најде во Дел 13.

Ромите се една од најмалку образованите групи во регионот. Многу Роми ширум Европа се особено обесправени заради ниското ниво на образование или незавршено образование. Постои голем јаз помеѓу образовното ниво на Ромите и мнозинското население.⁸ Неколку ромски деца завршуваат задолжително образование и последователно општото средно образование е на многу ниско ниво. Бројот на ромски деца запишани во системот за Стручно образование и обука (VET) и терциерно образование останува незначителен.

Во 2011, UNDP, Светска банка и Европската комисија спроведоа анкета во 750 ромски домаќинства и 350 неромски домаќинства кои живеат во или во близина на ромските заедници во 12 земји, вклучително и Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, поранешна Југословенска Република Македонија и Србија. Наодите од анкетата покажаа дека ромските заедници заостануваат во однос на образованието⁹:

- Во просек, само едно од две ромски деца од анкетираниите посетуваат предучилишно образование или детска градинка.
- Само 15 проценти од младите возрасни Роми кои беа анкетирани завршиле вишо средно или стручно образование.

Наодите од анкетата¹⁰, а нивни извадок е даден во табелата подолу даваат увид во состојбата со Ромите која е релевантна во однос на нивните неромски соседи и на Ромите во останатите делови од регионот.

Земја	Писменост (возраст 16+)		Запишани на училиште (возраст 7-15)		Запишани на училиште (возраст 16-19)	
	Роми	Не-Роми	Роми	Не-Роми	Роми	Не-Роми
Албанија	65%	95%	48%	91%	13%	60%
Босна и Херцеговина	82%	97%	61%	96%	15%	72%
Хрватска	84%	99%	87%	93%	31%	77%
Поранешна Југословенска Република Македонија	83%	96%	74%	90%	27%	65%
Црна Гора	73%	99%	55%	94%	13%	61%
Србија	85%	98%	80%	95%	25%	71%

8 Amnesty international 2010.

9 Регионална студија за Ромите на UNDP/World Bank/EC од 2011.

10 Наодите од анкетата може да се преземат на <http://europeandcis.undp.org/data/show/D69F01FE-F203-1EE9-B45121B12A557E1B>.

Според студиите кои беа спроведени неодамна, некои причини за ниското образовно ниво на Ромите се:¹¹

- Недостиг на услуги за квалитетно образование во раното детство
- Нерегистрирање при раѓањето
- Сиромаштија и социјална исклученост
- Географски и финансиски бариери
- Сегрегација во посебни училишта
- Непријателски училишта и средина во училницата
- Јазични бариери
- Наставни планови кои не се мултикултурни.
- Предрасуди и омраза

Справување со дискриминацијата и задевањето и малтретирањето во училницата

(Белешка: оваа активност беше заеднички изработена со Рут Фридман)

Овој модул има за цел да се разгледаат тешкотиите со кои се соочуваат ромските деца во редовните училишта и да се подигне свеста за појавата на дискриминација и сегрегација. Во овој модул се користат активности кои на наставниците треба да им помогнат да разберат како нивното однесување игра клучна улога за подобрување на образовното ниво на ромските деца и преку нивно охрабрување дека се зголемува мотивираноста на децата, а тоа има директно влијание на степенот на запишување и посетување на ромските деца на училиштето.

Резултати од учењето:

- Да се стекне разбирање дека честопати во училницата може да се случи несвесно ромските деца да бидат дискриминирани и да се размисли за ефективните начини на кои треба да им се пристапува на ромските деца во училниците;
- Да се направи разграничување/размислување за позитивните и негативните пристапи кои се користат во праксата;
- Да се размисли за позитивните начини на кои наставниците можат да им помогнат на ромските деца да ги надминат пречките со кои се соочуваат;
- Да им се помогне да се создаде атмосфера на доверба помеѓу наставниците, ромските деца и родителите.

11 UNICEF, 2011, Правото на ромските деца на образование: Документ за ставови. Женева, УНИЦЕФ Регионална канцеларија за Централна и Источна Европа и Комонвелтот на независните држави (CEECS).

Основни принципи: Во студиите на случај кои се наведени подолу, претставени се реални животни ситуации кои ги покажуваат понекогаш непознатите тешкотии со кои се соочуваат ромските деца и нивните родители, во обидите да се посетува училиштето и да се биде во училницата. Важно е да се стекне разбирање за тие тешкотии и да се направи обид за изнаоѓање на практични решенија во овие ситуации. Исто така, важно е да се научи дека не е сè така како што изгледа, и да се подобрат вештините за слушање и да се провери трпението на наставниците и нивните асистенти. Тоа, исто така е и важна улога на ромските родители, но тоа ќе се дискутира во активностите на Прилог II.

Потребно да се обезбеди:

- Материјали со практични студии на случај (види погоре, учесниците добиваат по еден случај на група)
- Материјал со листа на прашања

Време: 90 мин

Упатства:

1. Информирајте ги учесниците на што се однесува вежбата. Информирајте ги дека целта е да им се помогне на наставниците подобро да разберат колкава е комплексноста и да им се помогне да изнајдат решенија. (5 мин)
2. Објаснете го процесот низ кој ќе поминат наставниците со тоа што еден од случаите ќе го земете за пример, користете го материјалот и прашањата за да се анализира ситуацијата и изнајдете можни решенија. Дадете време за поставување прашања од страна на учесниците за да се обезбеди дека постои разбирање. (15 мин)
3. Поделете ги учесниците по групи. Поделете ги материјалите за учесниците (по еден случај на група)
4. Побарајте од учесниците (наставниците) да ги анализираат дадените ситуации и да ги идентификуваат административните постапки, како и нивното лично прилагодено постапување како одговор на дадените ситуации. (20 мин)

Користете ги следните прашања за да се развие анализата:

- Што се случува во дадената ситуација?
 - Од аспект на секој од учесниците во ситуацијата – објаснете како вие сметате дека тие ќе гледаат на ситуацијата (секој член на групата ќе игра улога на едно лице/група вклучено/а во дадената ситуација)
 - Кои сметате дека се потребите на секое лице/група?
 - Чии потреби се задоволени? Дали постојат други начини на кои може да се задоволат тие потреби?
 - Чии потреби не се задоволени? Како мислите дека може да се задоволат тие потреби?
 - Дали сметате дека некои права се повредени? Кои права? И чии се тие права?
 - По ваше мислење, што (и кој) треба да се промени во ситуацијата? Треба да размислувате колку што може покреативно – сите можни промени може да се вклучат во оваа фаза
 - Каде сметате дека е можно да се направи промена? (некои од идеалните промени кои ви се допаѓаат може да не бидат реални)
 - Што може да се направи за да се промени ситуацијата, и од кого?
 - Што можете вие да направите (доколку ваква ситуација има во вашето училиште) за да помогнете овие промени да може да се спроведат? (направете акциски план).
5. Повторно соберете ја целата група заедно, а секоја од помалите групи треба да направи презентација на нивното решение или можни решенија. Дадете можност за повратни информации (фидбек) или коментари од страна на другите учесници (по 10 минути за секој случај)
6. На крајот, запрашајте ја групата кои се главните работи кои ги научиле? (5 мин)

Материјал за учесниците - Прашања

Што се случува во дадената ситуација?

Од аспект на секој од учесниците во ситуацијата – објаснете како вие сметате дека тие ќе гледаат на ситуацијата (секој член на групата ќе игра улога на едно лице/група вклучено/а во дадената ситуација)

Кои сметате дека се потребите на секое лице/група?

Чи потреби се задоволени? Дали постојат други начини на кои може да се задоволат тие потреби?

Чи потреби не се задоволени? Како мислите дека може да се задоволат тие потреби?

Дали сметате дека некои права се повредени? Кои права? И чи се тие права?

По ваше мислење, што (и кој) треба да се промени во ситуацијата?

Треба да размислувате колку што може креативно – сите можени промени може да се вклучат во оваа фаза

Каде сметате дека е можно да се направи промена? (некои од идеалните промени кои ви се допаѓаат може да не бидат реални)

Што може да се направи за да се промени ситуацијата, и од кого?

Што можете вие да направите (доколку ваква ситуација има во вашето училиште) за да помогнете овие промени да може да се спроведат? (направете акциски план).

Личности во случајот:

	Личност 1	Личност 2	Личност 3	Личност 4
Како личноста гледа на ситуацијата?				
Кои се потребите на оваа личност?				
Дали се задоволени тие потреби? ДА/НЕ				
Како може да се задоволат тие потреби?				
Дали има повреда на правата?				
На кои права?				
Што може да направи оваа личност за да ја промени ситуацијата				

Сега наведете кој е исходот кој го претпочитате за да се промени ситуацијата
.....
.....

Доколку оваа ситуација се случеше во вашето училиште, што можете да направите за да бидете сигурни дека дошло до промени? (направете акциски план)

Материјал за учесниците - случаи:

Случај 1

Марија само што наполни седум години. Поминуваат последните денови од месец август и нејзините родители сакаат да ја запишат во училиштето во близина на нивната населба. Тие одат заедно со Марија во училиштето кај директорот за да ја запишат. Првиот ден им кажуваат да дојдат повторно утре, бидејќи тој ден се одржувал состанок со наставниците. Следниот ден асистентот им кажал да го донесат изводот од матичната книга на родените и картонот за вакцинација на Марија.

Родителите на Марија се обратиле кај општинската служба за да земат извод од матичната книга на родените, но општинскиот службеник не им дал бидејќи го немале платено данокот на имот. Исто така, се соочиле со тешкотии да го добијат картонот за вакцинација на Марија бидејќи често патувале и заради тоа не ги следеле сите фази од вакцинацијата на Марија. Повторно се обратиле кај директорот на училиштето за да го информираат за тешкоциите со кои се соочиле.

Случај 2

Енеа има седум години. Тој оди во прво одделение во основното училиште. Тој нема посетувано воопшто предучилишно образование и има тешкотии да ги разбере лекциите. Честопати, тој доаѓа на училиште без напишана домашна работа. Наставничката се обратила кај родителите, но тие кажале дека се неписмени и не можат да му помагаат со домашните задачи. Другите деца не сакаат да седат во иста клупа со него бидејќи тој е Циганин. Тој секогаш си заминува дома плачејќи. Тој повеќе не сака да оди на училиште.

Случај 3

Емануел е енергично момче од ромска националност и оди во трето одделение. Тој не е многу добар во пишувањето на домашните задачи, но многу сака музика. Тој сака да пее и е многу активен за време на часовите по музичко образование. Тој многу добро свири на виолина, а тоа го научи од неговиот дедо. Во рамки на новогодишната прослава во училиштето ќе се организира концерт. Таму ќе бидат поканети познати личности од јавноста. Наставничката одбра 5 ученици од одделението да се подготват да го претставуваат нивното одделение. Емануел не беше избран и покрај фактот што наставничката еднаш му кажа дека тој е најдобар на часовите по музичко. Тој замина дома и им кажа на родителите што се случило.

Тие му кажаа дека не е одбран затоа што е Ром, и независно од тоа колку добар тој може да биде, тие нема да се однесуваат со него подеднакво. Од тој ден натаму, песната на Емануел повеќе не можеше да се слушне ниту за време на одморите, ниту на часовите по музичко образование.

Случај 4

Алесиа, ромско девојче, седи во првата клупа до едно девојче Аурора, која не е од ромска националност. Тие двете добро се согласуваат. Аурора е добра ученичка и одвреме навреме и помага на Алесиа да ја напише домашната задача. Еден ден, мајката на Аурора дојде на училиште. Таа разговараше со наставничката и тврдеше дека ги снемало дидактичките материјали на нејзината ќерка и дека ги изгубила во класот. Наставничката и кажа на Алесиа да седне на последната клупа, а едно момче од неромско потекло го седна до Аурора.

Случај 5

Ромско семејство живеат во ромската населба во близина на железницата и сакаат да ја запишат нивната ќерка во основното училиште. Тие се упатија во училиштето кое е во близина на нивната населба за да ја запишат. Асистентот на директорот побара да го донесат изводот од матичната книга на родените и картонот за вакцинација на нивната ќерка. По два дена, родителите повторно се упатија во училиштето со потребните документи, но асистентот им кажа дека нема повеќе места во училниците за нови деца и дека треба да ја запишат нивната ќерка во другото училиште, кое се наоѓа на другата страна на железничката пруга. Тие му кажалe на асистентот дека не сакаат да ја запишат нивната ќерка во другото училиште бидејќи се плашеле да ја пуштат секој ден сама ја преминува пругата. Тие продаваат носена облека во околните села и не можат да ја носат на училиште.

Случај 6

Роналд има десет години. Тој е единствениот Ром во училиницата. Еден ден наставничката дошла на час и побарала да кренат рака учениците кои се Роми, бидејќи затоа што тие се сиромашни училиштето ќе им даде бесплатни учебници. Тој дотогаш го немал откриено своето етничко потекло, и не кренал рака бидејќи се плашел дека другите ќе постапуваат со него различно заради тоа. Тој не им кажал на родителите за тоа бидејќи се плашел дека ќе го прекорат. Тој е свесен дека неговите родители имаат финансиски тешкотии.

Случај 7

Повеќето ромски деца кои живеат во населбите во Тирана во близина на реката не посетуваат училиште бидејќи работат заедно со нивните родители (собираат материјали за рециклирање). Скендер, млад татко на две деца сака неговите деца да се образуваат. Тој секој ден ги носи неговите деца на училиште со неговото импровизирано возило, а потоа оди наоколу и собира отпаден материјал и лименки. Кога завршуваат часовите, тој доаѓа да ги земе. Еден ден кога тој дошол да ги земе децата од училиште, тие му кажале дека не сакаат повеќе да одат на училиште бидејќи директорката на училиштето ги однела во училишните купатила и ги натерала да се избањаат пред да влезат во училиницата. Другите ученици се исмевале со нив.

Кога тој зборувал со директорката, таа му кажала дека сакала да им помогне на децата бидејќи семејството нема соодветни услови да ги носи чисти на училиште. Таа кажала дека сакала тие да се чувствуваат добро. Другите деца не сакале да се дружат со нив затоа што тие „мирисале лошо“.

Прилог 2

Модул фокусиран на Ромите

Подготвено од: Марсела Тахо

Марсела Тахо досега работи три години за Ромскиот образовен фонд како фасилитатор за земјата, и тоа за Албанија и Косово. Таа има завршено студии по социјална работа на Универзитетот во Тирана во 2001, и ја има завршено Програмата за учество на Ромите при Централниот Европски Универзитет во Будимпешта во декември 2005. Таа има работено со деца и нивните семејства како социјален работник за многу организации, како што се Terres Des Homes, UNDP Програма за локално управување, AiBi (Amici dei Bambini) организација за развој на ромски женски центар. Таа е вклучена во работата на ромските женски прашања и е дел од Националната мрежа за ромски жени. Претходно, таа работела пет години во Министерството за труд и социјални работи и еднакви можности во Тирана, во Секретаријатот за Декадата за инклузија на Ромите.

Модул I: Идентитет и Култура

Основни принципи: Честопати се вели дека „културата е карактеристика на одредена група на луѓе, која се дефинира преку јазикот, религијата, кујната, социјалните навики, музиката и уметноста¹²“. Меѓутоа, властите во државата имаат клучна улога за документирањето и институционализацијата на културното наследство на одредена нација, како и за зачувување на оние особености кои се смета дека се здрави и во најдобар интерес на таа одредена нација. Во овој процес, многу нездрави социјални навики се осудуваат или едноставно се смета дека не ги претставуваат денешните општествени вредности и норми. Може да се каже дека културата е покомплексна отколку што се гледиштата на поединци лаици кои припаѓаат на дадена култура и дека културата е во голема мерка оформена од државните културни институции и под големо влијание од тоа како останатите култури ја оценуваат таа култура. Како резултат на отсуство на национална држава со институции кои ја документираат и рафинираат културата на Ромите, и притоа самите Роми се предмет на предрасуди, имаат слабо образование и добиваат недоволно услуги во земјите во кои се населени, некои ромски заедници се’ уште одржуваат неколку примитивни социјални навики (т.е. рани бракови, формирање големи семејства, итн.). Овие социјални навики не се наследуваат во одредена етничка група, независно дали тоа се Роми или други, и се присутни во речиси секое општество во различно време и фази од нивниот развој. Училишното раководство и наставниците имаат клучна улога за динамиката и развојот на одредена култура, како и за градењето мостови за комуникација, взаемно почитување и меѓукултурна размена помеѓу децата и родителите од разни култури во рамки на училишната заедница.¹³

Резултати од учењето:

- Да се научи да се прави разлика помеѓу ромското културно наследство и оние примитивни и присилни манифестирања и социјални навики кои резултираат од долготрајната социјална исклученост и неписменост;
- Да се цени и охрабрува различноста и интеркултурализмот во училишната заедница.

Потребно да се обезбеди: Белешки со налепници, маркери, флипчарт

Време: 45 мин

¹² *Што е Култура? Дефиниција на култура*, К. А. Zimmermann 2012.

¹³ *Необјавен документ, Институт за ромска култура во Албанија, В.Тахо 2013.*

Инструкции:

Време: 10 мин

1. Врз основа на информациите од основните принципи/објаснување погоре:
 - a. Поставете им ги следните прашања на учесниците:
 - Што е култура;
 - Дали во културата спаѓаат само вистини или исто така и митовите;
 - Кој одлучува дали одредени елементи независно дали се вистини или митови се дел од одредена култура (т.е. државни функционери, лаици, организации на граѓанското општество кои припаѓаат на таа култура, елитата или други кои припаѓаат на различна култура);
 - Што можат училишните раководства и наставниците да направат за да се поттикне интеркултурна средина во училиштата (т.е. соодветно објаснување за Ромите и другите малцински култури во учебниците, организирање на активности со кои се промовира културната еднаквост помеѓу децата и родителите од различно културно потекло)
 - b. Загревање со бура на идеи преку потенцирање на аргументите кои се наведени во основните принципи/објаснувањето.

Време: 15 мин

2. Побарајте од учесниците на посебни ливчиња да ги напишат елементите, независно дали тоа се митови или вистини дека тие (сметаат и/или имаат слушнато од други – т.е. од ромската елита, Роми лаици итн., или имаат прочитано во книгите дека) припаѓаат на Ромите или на други малцински култури и потоа побарајте од учесниците да ги групираат тие елементи во две колони, имено:
 - Вистини и митови кои припаѓаат на културата на Ромите или на друга малцинска група; и
 - Наметнати социјални навикви/животен стил како резултат на социјалната исклученост и неписменост (кои не се наследени во одредена култура).

Белешка: Некои погрешно перцепирани елементи за ромската култура се раните бракови, формирање на големо семејство, не вреднување на образованието, живеење во колиби покрај река, итн.

Време: 20 мин

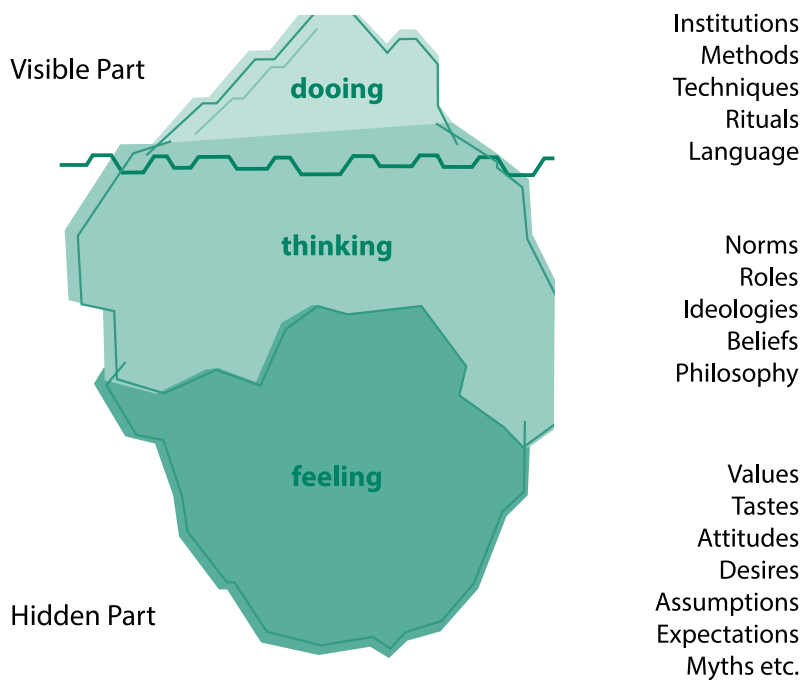
3. Поделете ги учесниците по групи така што секоја помала група ќе разгледува еден (или неколку) идентификувани елемент(и).

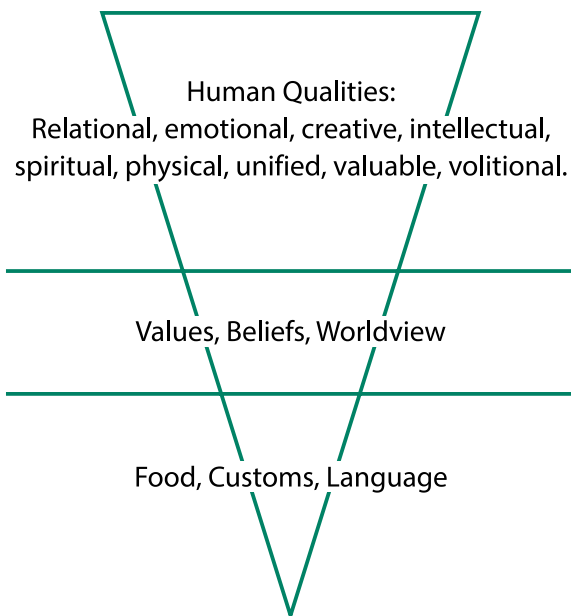
Секоја група треба да дискутира за следните прашања:

- Како ќе знаете дали одредена практика (вистина или мит) припаѓа на културата на Ромите или на друга малцинска група?
- Дали има други луѓе или групи на луѓе за кои може да се каже тоа или кај кои постои оваа практика?
- Зошто може да се појави таква ситуација/Која е причината зад овој мит/вистина?
- Дали во литературата, учебниците, ромските организации и/или ромската елита се смета дека таквата практика припаѓа на ромската култура? Дали Роми лаици поединци неопходно се согласуваат со тоа?;
- Дали оваа практика треба да се промовира како ромска култура иако ромската елита се противи на тоа, или треба алтернативно да се именува како принудна социјална навика која резултира од долготрајна социјална исклученост и неписменост?;

Откривање на ромската култура

THE ICE-BERG MODEL OF CULTURE

Основни принципи: Честопати културата се споредува со санта мраз, која има и видливи и невидливи делови. Елементите на културата, кои можеме јасно да ги видиме во прикажаните активности (doing - правење), се претставени во горниот дел од сантата мраз. Тие елементи кои не се очигледни, како што се размислувањето и чувствувањето се претставени во долниот дел од сантата мраз под вода..

Кога се гледа од горе од водата, само околу 10% од сантата мраз може да се видат- поголемиот дел е под површината. Овој модел¹⁴ е корисен за да ни помогне да го разбереме однесувањето на припадници на други култури.

Некои автори¹⁵ предлагаат моделот на сантата мраз да се сврти од горе надолу¹⁶ и делот кој се наоѓа под вода да се именува како *квалитетите кои не прават луѓе*. Овие автори, исто така предлагаат дека започнувајќи од човеч-

14 Преземено од Guy Rocher, Introduction a la sociologia generale, Tome 1, 1969 како што е претставено од Центарот за интеркултурно учење на Канадскиот институт за странски служби 2010.

15 Презентација на Ruth Van Reken на конференцијата IBAP conference, како што е цитирано во What Ed Said blog, Под врвот на сантата мраз, 2012, на <http://whatedsaid.wordpress.com/2010/06/13/below-the-tip-of-the-iceberg/>.

16 Преземено од What Ed Said blog, Под врвот на сантата мраз, 2010 на <http://whatedsaid.wordpress.com/2010/06/13/below-the-tip-of-the-iceberg/>.

ките квалитети, и откривајќи што имаме заедничко, можеме многу полесно да се поврземе и да оствариме релации со луѓе од разни култури.

Наместо да се фокусираме само на врвот на сантата мраз, потребно е ваквото разбирање да стане цел на нашата настава и на учењето за другите култури.

Резултати од учењето:

- Будење интерес кај учесниците да учат за други култури вклучително и за ромската култура
- Да се помогне на учесниците да најдат начини за интеракција и поврзување со луѓе од разни култури;

Потребно да се обезбеди: белешки со налепници, маркери и флипчарт

Време: 30 мин

Упатства:

1. Поделете ги учесниците по групи според нивната националност;
2. Побарајте од секоја група да идентификува колку што може повеќе елементи за секоја од културите и да ги групира во видливи и скриени категории како што сметаат дека е соодветно;
3. Побарајте од секоја група да ја презентира својата работа и притоа да истакне што е видливо и што е скриено кај таа култура во однос на луѓето кои припаѓаат на други култури;
4. Побарајте од сите учесници да ги идентификуваат заедничките елементи кај разни култури и потоа започнете дискусија за тоа како може да се користат заедничките и различните елементи за континуирана размена меѓу културите;

Модул II: Вклученост на ромските родители и деца

Основни принципи: Родителите имаат големо влијание на постапувањето, размислувањето и чувствата на нивните деца, како и на начинот на кој децата гледаат на својата и на другите култури. Интеркултурно образование со кое се почитува посебноста на секое дете наметнува потреба од учество на родители од разни култури во училишните одбори на родители¹⁷. Постои потреба родителите од разни култури да стапуваат во интеракција помеѓу себе како што предлага играта „Семеен сид“¹⁸.

Резултати од учењето:

- Учење за вредностите во семејството и заедницата и културите;
- Охрабрување да се цени посебноста на секоја култура и меѓукултурната размена

Потребно да се обезбеди: фотографии од животот на детето, семејството, заедницата

Време: 30 мин

Упатства:

1. Направете Семеен сид во училницата; Побарајте од наставниците да донесат три фотографии на кои е прикажан животот на детето, семејството, заедницата
2. Искористете го сидот и фотографиите за да започнете разговор со децата за нивниот живот и нивните семејства; организирајте активности така што сите деца ќе можат да гледаат, слушаат и да поставуваат прашања едни на други.

17 Учесството на родителите Роми во училишните одбори треба да се промовира од страна на училишните раководства и наставниците. Во тој поглед, училишните власти може да ги организираат наставниците и неромските родители во парови по двајца да ги посетуваат домовите на Ромите и да дискутираат со нив за нивната улога во одборите на родители. Организацијата на социјални настани (уметност, културни настани, рекреација, спорт) со вклученост на ромските и неромските родители од разни култури, исто така може да создаде мостови за комуникација. Да се направат ромските родители да се чувствуваат еднакво почитувани е доста важно за да се придобие нивната доверба и обврзаност да бидат активни членови во одборите на родители. Доколку помеѓу неромските членови на одборите на родители има ценети јавни личности од областа на уметноста и културата, медиумите, итн., тие треба да добијат мисијата на охрабрување и поддржување на родителите на децата кои доаѓаат од малцинските култури, вклучително и Ромите. Вклучувањето на талентирани Роми родители, лидери и други успешни поединци ќе има позитивно влијание.

18 Играта Семеен сид е преземена од: Упатства за наставниците за добри практики во инклузивното рано детско образование, *Силен од почеток: Создавање можности од раното детство, Зорица Трикиќ, изработено со поддршка на Европската комисија, координирано од Ромскиот образовен фонд во партнерство со Меѓународната асоцијација чекор по чекор.*

3. Искористете го сидот за да покажете дека се цени посебноста на секое дете; разговарајте со децата за заедничките работи кои тие ги гледаат, како и разликите кои постојат помеѓу нив.
4. Донесете фотографија од вашето семејство и покажете ја на децата.

Прилог: Совети за тоа како да се одговори во следните предизвикувачки ситуации

а. Повеќето родители приговараат дека наставничката го натерала нивниот син да седи до дете од одделението кое е Ром и бараат од наставничката да го премести детето Ром

Регулатива во училиштата со која се промовира почитување на културните различности

Интерната регулатива на училиштето треба да содржи членови кои се потпираат на принципите за спречување на дискриминацијата, ценење на културните различности, како и комуникација кај разни етнички групи. Во конкретната ситуација, родителите може нема да имаат такво барање само врз основа на ромското потекло на другарчето од одделението на нивното дете. Освен кога таквото барање се базира на проблематичното однесување на детето, училишното раководство не треба тоа да го овозможи. Покрај тоа, дури и кога таквото барање на родителите се базира на проблематичното однесување на детето од ромско потекло, барањето треба да биде формулирано на начин на кој јазикот не е дискриминирачки и треба да е во целосна согласност со комуникацијата со разни етнички групи.

б. Повеќето деца за време на часовите го нарекуваат своето другарче Ром со разни имиња кои вообичаено имаат конотација на инфериорност (т.е. Циган или други локални имиња, различни од Ромите);

Право на име и националност

Правото на име и националност е втемелено во Конвенцијата за правата на детето. Почитувањето на тие права подразбира дека никој нема да им се обраќа на другите со имиња по своја желба. Оттаму, наставниците треба да им ги објаснат тие права на децата и да побараат да ги почитуваат имињата и културното потекло на другите. Ова прашање треба да биде опфатено и во кодексот за комуникација помеѓу разните етнички групи. Во конкретниот случај, училишното раководство во консултации со ромските (или други малцински организации) или институции кои нудат заштита на малцинствата, треба да ги запишат официјалните имиња на малцинствата и да им дадат релевантни инструкции на наставниците, родителите и децата од различно култур-

но потекло. Во интерната училишна регулатива може да се предвидат дисциплински мерки за оние кои ќе ги прекршат тие правила.

в. Родител (независно дали е Ром или не) не ја праќа повеќе ќерката на училиште тврдејќи дека таа е спремна за брак;

Оспорување на перцепцијата дека раните бракови се дел од ромската култура:

Некои Роми (и други малцински групи) се неписмени и доста социјално изолирани од останатите луѓе, живеат во лоши услови и имаат големи семејства. Во такви околности, родителите во тие семејства не можат да си допуштат образование за нивните деца, кои треба да почнат независен живот со тоа што ќе работат или ќе имаат сопствено семејство на рана возраст. Тоа се случува затоа што образованието не е можно и не е корисен избор во такви околности. Секој независно на потеклото кој е соочен со слична животна ситуација веројатно би реагирал на сличен начин, независно на етничката припадност. Уште поважно е тоа што отсуството на ромски културни институции кои го документираат и институционализираат ромското културно наследство остава простор за предрасуди заради што таквиот приморан животен стил и нездраво социјално однесување погрешно се гледа дека припаѓаат на ромската култура.

Размислете за административно постапување::

- Дискутирајте за појавата со одборот на родители и направете план на активности;
- Училишните раководства и претставниците на одборите на родители формираат заедничка работна група во соработка со локалните ромски организации во врска со посетувањето на училиштето;
- Подготовка на информативни летоци и кампањи за одговорноста на родителите да обезбедат дека нивните деца посетуваат задолжително образование;
- Вклучување на родителите и децата за кои е веројатно дека ќе го напуштат училиштето во социјални училишни настани во поглед на зајакнување на нивното ценење на училиштето.

